

2BLACKDOT..

“Esasen konu hep 2 nokta arasındadır”

Haftalık Politik ve Jeopolitik Gelişmeler

24 Kasım 2025 – Sayı 84

Bu hizmet size 2blackdot ve TEMA Grup tarafından ücretsiz verilmektedir. Bu yazılanlar yatırım tavsiyesi değildir.

Hazırlayan: Hakan Çalışkantürk

2twoblackdots@gmail.com

<https://www.2blackdots.com>

*** Yasal Uyarı:*** Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti; a racı kurumlar, portföy yönetim şirketleri, yatırım ve kalkınma bankaları ile müşteri arasında imzalanacak yatırım danışmanlığı sözleşmesi çerçevesinde ve yetkili kuruluşlar tarafından kişilerin risk ve getiri tercihleri dikkate alınarak kişiye özel olarak sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler ise genel niteliktedir. Bu yorum ve tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihinize uygun olmayabilir. Bu nedenle sadece burada yer alan bilgilere dayanılarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Gerek bu yayındaki gerekse bu yayında kullanılan kaynaklardaki hata ve eksikliklerden ve bu yayındaki bilgilerin kullanılması sonucundaki yatırımcıların ve/veya ilgili kişilerin uğrayabilecekleri doğrudan ve/veya dolaylı zararlardan, kar yoksunluğundan, manevi zararlardan ve her ne şekilde olursa olsun üçüncü kişilerin uğrayabileceği her türlü zarardan dolayı 2blackdot ve Hakan Çalışkantürk sorumlu tutulamaz.

2blackdot haftalık bülteni yönetici özeti:

IR 1. İran Ekonomisi Çöküş Eşiğinde

- **Riyal'den 4 sıfır atılması:** 1 yeni riyal = 100.000 eski riyal. Ama uzmanlar bunun “kozmetik cerrahi” olduğunu söylüyor.
- **Rekor değer kaybı:** Serbest piyasada dolar 1.150.000 riyale ulaştı; enflasyon %35+ seviyesine sıkıştı.
- **Enerji krizi:** 2024–2025 kışında doğal gaz ve elektrik kesintileri; 13 santral devre dışı, kamu kurumları kapalı.
- **Yapısal sorunlar:** Petrol bağımlılığı, şişkin bütçe, zayıf bankacılık sistemi, üretim açığı ve yolsuzluk ekonomiyi kemiriyor.

2. ABD Yaptırımları Derinleşiyor

- **Kasım 2025 yaptırımları:** ABD, İran nükleer programını finanse eden 17 kuruluş, gemi ve kişiyi listesine ekledi.
- **Petrol geliri hedefte:** İran petrolünün taşınmasında rol alan ağlar sistematik şekilde engelleniyor.
- **Mahan Air'e yeni kısıtlamalar:** Kudüs Gücü'ne silah taşımakla suçlanan şirket ağır yaptırımlara tabi.
- **Diplomatik duvar:** E3 ülkeleri “snapback” mekanizmasını işletti; 2006–2010 BM yaptırımları yeniden yürürlükte.

3. İran İç Politikası: Rejim Baskı Altında

- **Toplumsal huzursuzluk:** 2017–2018, 2019 ve 2022 protestoları benzeri yeni dalgalar kapıda.
- **Etnik fay hatları:** Huzistan (Arap), Beluçistan, Kürt bölgelerinde kaynama artıyor.
- **Güvenlik aygıtı güçlü** ama ekonomik çöküş derinleşirse sadakat kırılabilir.
- **Kısa vadeli senaryo:** Rejim çöküşünden çok *kontrollü dönüşüm* arayışı ön planda.

4. 12 Gün Savaşı: İran–İsrail Çatışması Bölgeyi Sarsıyor

- **Haziran 2025:** İsrail ve ABD, İran'ın nükleer tesislerini vurdu; İran yüzlerce füze ile misilleme yaptı.
- **ABD'nin doğrudan dâhiliyeti:** Katar'daki El-Udeyd Üssü'ne İran füze saldırısı.
- **Trump arabuluculuğunda ateşkes:** 24 Haziran'da çatışmalar durdu.
- **Sonuç:** İsrail nükleer programı geçici olarak gerilettiler. İran ilk kez devlet olarak İsrail'i balistik füzeyle vurdu. Her iki taraf da zarar görmesine rağmen “zafer” ilan etti

5. İran–İsrail İlişkisi: “Düşman Kardeşler” Paradoksu

- **Simbiyotik düşmanlık:**
 - İran için İsrail tehdidi → iç birliği sağlıyor
 - İsrail için İran tehdidi → ABD desteğini ve güvenlik siyaseti meşruiyetini güçlendiriyor
- **Kimlik siyaseti:** Her iki tarafın ideolojisi karşıtlığın devamına dayanıyor.
- **Kırılma noktası:** İran nükleer silaha yaklaşırsa veya taraflardan birinde büyük rejim değişikliği olursa bu denge bozulabilir.

6. “Direniş Ekseni” Çöküş Sürecinde

- **SY En kritik kayıp: Suriye**
 - Esad 2024'te devrildi, yeni yönetim İran karşıtı çizgide.
 - İran'ın kara ikmal hattı (Tahran–Bağdat–Şam–Beyrut) çöktü.
- **LB Hizbullah zayıfladı**
 - Hasan Nasrallah suikastı
 - Suikastlar ve Suriye desteğinin kesilmesiyle kapasite geriledi
- **IQ Irak mesafeleniyor**
 - ABD baskısı artıyor; İran yanlısı milislerin etkisi aşınıyor.
- **YE Husiler tek güçlü cephe**
 - Tel Aviv'e ulaşan füze saldırıları İran'a prestij sağladı; ancak yoğun uluslararası baskı var.

7. Büyük Resim: İran'ın Bölgesel Gücü Daralıyor

- İran artık **geniş bir eksen yönetmek yerine** savunmasını Irak ve Yemen'e çekmek zorunda.
- Aşırı mali yük, Suriye kaybı, yaptırımlar ve iç baskılar Tahran'ın hareket alanını daraltıyor.
- İran–İsrail hattı **kırılgan**, yeni bir savaş ihtimali düşük ama tamamen dışlanmış değil.

SONUÇ

İran, 2025 yılı itibarıyla **ekonomik çöküş – bölgesel gerileme – iç baskı – dış kuşatma** sarmalı içinde. Riyal reformu sembolik kalırken; ABD yaptırımları, Suriye kaybı ve 12 Gün Savaşı İran'ın stratejik ağırlığını zayıflatıyor. Bölge ise **yeni bir güç dağılımı** dönemine giriyor: İsrail askeri olarak avantajlı, ABD baskıyı artırıyor, İran ise savunmaya çekilmiş halde konumunu yeniden tanımlamak zorunda.

Jeopolitik ve Küresel Gelişmeler:

İRAN'IN RİYAL'DEN DÖRT SIFIR ATMASI VE BÖLGESEL JEOPOLİTİĞE ETKİLERİ

Giriş

İran, son yıllarda iç içe geçmiş ekonomik zorluklar ve bölgesel gerilimlerle karşı karşıya. Bir yandan uzun süredir devam eden yüksek enflasyon ve para biriminin aşırı değer kaybı halkın günlük yaşamını zorlaştırırken, diğer yandan ülke “direniş eksenli” olarak adlandırılan bölgesel stratejisinde ciddi meydan okumalarla yüzleşiyor. 2025 yılına gelindiğinde Tahran yönetimi, **Riyal** para biriminden dört sıfır atılması gibi radikal adımlarla ekonomi politikalarında yeni bir sayfa açmaya çalışıyor. Ancak bu hamlenin **kozmetik bir makyaj mı yoksa köklü bir dönüşümün başlangıcı mı** olduğu tartışma konusu. **Enerji krizi** – doğalgaz kıtlığı ve elektrik kesintileri – zengin hidrokarbon rezervlerine rağmen İran'ın ekonomik ve altyapısal kırılganlıklarını gözler önüne serdi. Bununla birlikte, **ABD yaptırımları** ve jeopolitik baskılar İran ekonomisini etkilemeye devam ediyor.

İran Ekonomisindeki Kriz: Yüksek Enflasyon, Değer Kaybı ve Enerji Kıtlığı

İran ekonomisi uzun süredir yüksek enflasyon, işsizlik ve para birimi **Riyalin hızlı değer kaybı** ile boğuşmaktadır. Enflasyon oranları son yıllarda %35'in üzerinde seyrederek halkın alım gücünü eritti ve fiyat istikrarını bozdu. Bu enflasyonist ortamda İran riyalı serbest piyasada rekor düzeyde değer kaybetti: Ekim 2025 itibarıyla 1 ABD doları yaklaşık **1.150.000 riyale** (115.000 tümene) kadar yükseldi. Kurun astronomik seviyelere çıkması, günlük finansal işlemlerin dahi milyonlarca riyal ile ifade edilmesine yol açarak ekonomik planlamayı güçleştirir hale getirdi. Nitekim 2025 sonunda **riyal neredeyse her gün yeni bir dip seviyeyi görerek tarihi düşük değerine ulaşmıştır**. Para birimindeki erime, halkın tasarruflarını hızla değersizleştirirken, ithal malların fiyatlarını uçurdu ve hayat pahalılığını körükledi.

Yüksek enflasyon ve kur krizi, İran ekonomisinin yapısal sorunlarını yansıtmaktadır. Uzmanlar, **içerideki yanlış politikaların ve dış baskıların birleşik etkisine** dikkat çekmektedir: Yıllarca uygulanan gevşek maliye politikaları, kronik bütçe açıkları ve aşırı petrol gelirine bel bağlama sonucu para arzı şişmiş, riyalin değeri erozyona uğramıştır. İran Merkez Bankası para basarak bütçe açıklarını finanse etmeye çalışırken enflasyonu körüklemiştir. Bunun yanı sıra, ABD'nin uyguladığı sert yaptırımlar nedeniyle İran'ın döviz rezervlerine erişimi kısıtlanmış; döviz gelirlerinde düzensiz “şoklar” yaşanmıştır. Özellikle 2018'de ABD'nin nükleer anlaşmadan tek taraflı çekilmesi ve yeniden yaptırımlar getirmesi, ekonomide güveni sarstı ve riyalde ani bir değer kaybına yol açtı. 2018 başında yaklaşık 5.000 tümene denk gelen dolar kuru, yıl sonunda 13.000 tümene fırladı; sonraki yıllarda siyasi gerilimlerin arttığı dönemlerde kur tekrar sıçramalar gösterdi. Tahran üzerindeki **uluslararası yaptırım baskısı** ve dönemsel siyasi şoklar, enflasyon beklentilerini yükselterek riyalde kronik bir istikrarsızlık yarattı.

İç ekonomideki bu kırılganlıklar, **2024-2025 kışında patlak veren enerji krizi** ile daha da belirginleşti. Dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerinden birine sahip olan İran, alt yapısındaki planlama hataları ve tüketim yönetimindeki sorunlar nedeniyle kış aylarında halkına yeterli gaz temin etmekte zorlandı. 2024 Aralık ayında sıcaklıklar sıfırın altına düşünce, **yakıt ve elektrik sıkıntısı ülke çapında hayatı aksattı**. Enerji Bakanı'nın açıklamasına göre yakıt eksikliği nedeniyle **13 elektrik santrali devre dışı kalmış**, bu da elektrik üretiminde kesintilere yol açmıştır. Pek çok şehirde anons edilmeksizin saatler süren elektrik kesintileri yaşanmış; başkent Tahran dahil olmak üzere büyük illerde **hükümet daireleri, okullar, bankalar zorunlu tasarruf amacıyla günlerce kapatılmıştır**. Kararan sokaklar ve ısınamayan evler, enerji zengini İran'da halk için ironik bir kriz anlamına geldi.

<https://www.ncr-iran.org/en/news/society/widespread-water-and-power-outages-threaten-livelihoods-and-public-health-across-iran/>

“İran'ın enerji krizi günlük yaşamı sekteye uğrattı. 2024 kışında yakıt sıkıntısı nedeniyle birçok hanede ısıtma ve aydınlatma için geleneksel yöntemlere dönüldü. Devlette

tasarruf tedbirleri kapsamında kamu binaları kapatılırken, evlerde halk battaniyelere ve mum ışığına mecbur kaldı.”

Bu enerji krizinin ardında, **yılların ihmal ve yanlış yönetimi** yatmaktadır. İran’da kişi başı enerji ve özellikle doğal gaz tüketimi dünya ortalamasının çok üzerinde; bunun sebepleri arasında ucuz enerji sübvansiyonları ve verimsiz kullanım yer alır. Arz tarafında ise altyapı yatırımlarının eksik kalması, tesislerdeki bakımsızlık ve yaptırımlar nedeniyle teknoloji transferinin yapılamaması sorunları derinleştirmiştir. Kışın artan talep karşısında gaz arzı yetersiz kalınca, elektrik santralleri temiz yakıt bulamayıp **mazot gibi ağır ve kirli yakıtlara yönelmiştir**. Bu durum, şehirlerde hava kirliliğini rekor seviyelere taşımış, Tahran’da her yıl binlerce kişinin hava kirliliği nedeniyle öldüğü rapor edilmiştir. Hükümet, halktan ev sıcaklıklarını 2°C düşürmelerini istemek ve otoyollarda aydınlatmaları kapatmak gibi tedbirlere başvurduysa da krizin köklü çözümü kısa vadede mümkün görünmüyor. Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan, Aralık 2024’te **yakıt kıtlığı nedeniyle halktan özür dilemiş** ve “inşallah gelecek yıl bunların yaşanmaması için çalışacağız” diyerek kış boyunca sorunların sürebileceğini itiraf etmiştir.

Özetle, İran ekonomisinin temel sorunları – yüksek enflasyon, paranın değer kaybı, enerji altyapısındaki zaafılar – birbirini besleyen bir kısır döngü yaratmıştır. Bu durum, yönetimi acil ve sıra dışı önlemler almaya mecbur bırakmıştır. Bunların en önemlisi, para birimindeki değer kaybını sembolik olarak durdurmak amacıyla riyalden dört sıfır atılması kararı olmuştur.

https://www.google.com/search?q=Fundamental+problems+of+the+Iranian+economy&sca_esv

Riyalden Dört Sıfır Atılması: Kozmetik Hamle mi, Dönüşümün Başlangıcı mı?

İran Meclisi, Ekim 2025’te para birimi riyalden **dört sıfır atılmasını** öngören kritik bir yasayı kabul etti. Bu düzenlemeye göre, 1 yeni riyal (ya da halk arasında telaffuzuyla “tümen”) 100.000 eski riyale eşit olacak; böylece milyon rakamlara ulaşan fiyat etiketleri ve bütçe rakamları kâğıt üzerinde sadeleştirilecektir. Yasa uyarınca Merkez Bankası’na bu geçiş için iki yıla kadar hazırlık süresi tanınmış, akabinde üç yıllık bir dönem boyunca eski ve yeni para birimlerinin birlikte tedavül etmesi planlanmıştır. İktidardaki ekonomi kurmayları, bu adımın işlemlerde kolaylık sağlayacağını, enflasyon nedeniyle işlevini yitiren büyük kupürlerin yerine daha kullanışlı banknotlar basılacağını savunuyor. Nitekim yıllardır hiperenflasyon yaşayan Venezuela gibi birçok ülkenin benzeri para reformlarına başvurması, Tahran’a ilham kaynağı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Ne var ki İran kamuoyunda ve uzman çevrelerinde bu hamlenin **faídası konusunda derin bir şüphe** hâkim. Ülkenin önde gelen ekonomi gazetesi *Dünya-yi İktisad* (Donya-ye Eqtesad), meclisin sıfır atma kararını manşetten “*Kozmetik Ameliyat*” olarak nitelendirdi. Pek çok ekonomist, **para reformunun tek başına mucize yaratmayacağını** dile getirmektedir. İranlı iktisatçılar, “ulusal paranın itibarının, kâğıt üzerinde sıfır atarak değil, ancak parasının gerçek değerini güçlendirecek ekonomik politikalarla yeniden kazanılabileceğini” vurgulamışlardır. Meclis’teki muhalif milletvekillerinden Hüseyin Samsami de “**Bir para biriminin saygınlığı sıfır atarak değil, ancak gerçek değerini yükselterek sağlanır**” diyerek yasa değişikliğine karşı çıkmıştır.

Para biriminden sıfır atılması, İran'ın yaşadığı enflasyon sarmalının semptomlarına yönelik bir tedavi olarak görülüyor. **Temel nedenleri ise hâlâ ortada duruyor:** bütçe disiplininin sağlanması, para arzının kontrolü, üretimin artırılması ve en önemlisi yaptırımların hafiflemesi gibi yapısal adımlar atılmadıkça, yeni riyalin de eski akıbetine uğramasından endişe ediliyor. Geçmiş örnekler de bu yönde: Örneğin Venezuela defalarca parasından sıfır atmasına rağmen hiperenflasyon kısır döngüsünü kıramamıştır. İran'da da benzer şekilde, 2019'da milli para biriminin adını "tümen" yapma ve 4 sıfır atma fikri gündeme gelmiş ancak enflasyon düşürülemediği için ertelenmişti. Bugün yine bu adım atılırken, halk arasında **"Eldeki ekonomik tablo değişmedikten sonra yeni paranın eski paradan farkı olmayacak"** şeklinde bir kanaat yaygın.

Öte yandan hükümet kanadı, bu değişimin **psikolojik etkisine** de güveniyor. Paradan sıfır atmanın enflasyon beklentilerini düşürerek fiyat istikrarına katkı yapabileceği, halkın riyalet güvenini bir nebze tazeleyebileceği umut ediliyor. Ayrıca günlük işlemlerde büyük rakamlarla uğraşmanın zorluğu ortadan kalkacağı için ticari hayatın teknik olarak kolaylaşacağı belirtiliyor. Bazı uzmanlar ise reformun başarılı olabilmesi için bunun sadece bir başlangıç olması, devamında mutlaka **mali disiplin, Merkez Bankası'nın bağımsızlığı, şeffaflık ve üretimi teşvik eden politikaların** gelmesi gerektiğini söylüyor. Aksi takdirde, yeni basılacak banknotların da kısa sürede değer kaybedip tekrar yeni "sıfırlar" üretmesi kaçınılmaz olacak.

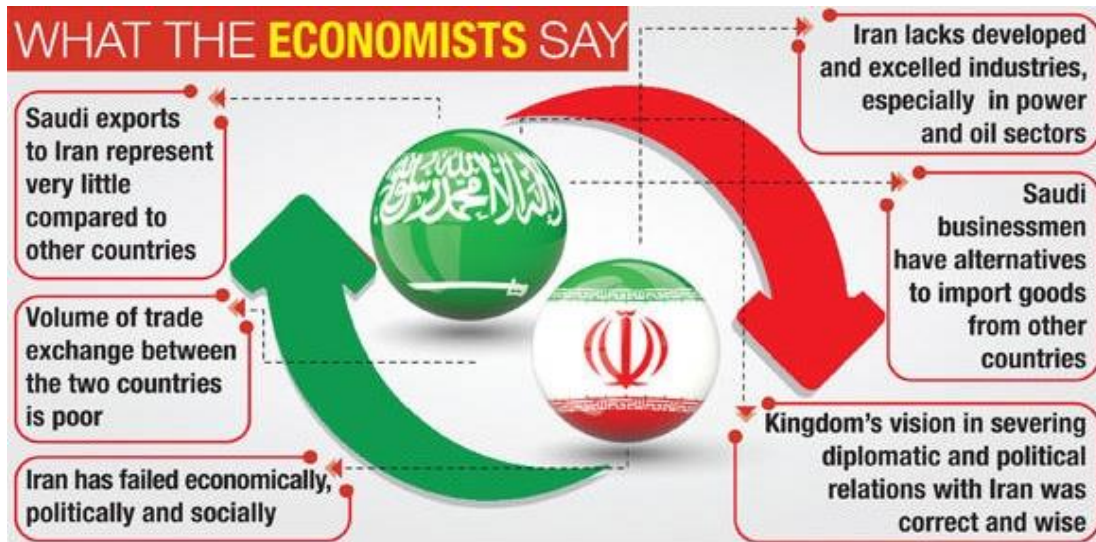
Sonuç olarak, Ekim 2025'te devreye alınan dört sıfır atma kararı, bir **dönüm noktası** olmaktan ziyade **mevcut ekonomik sıkıntılara karşı sembolik bir müdahale** niteliğinde görülüyor. Eğer Tahran yönetimi bu adımı kapsamlı reformlarla destekleyemezse, para reformu kozmetik olmaktan öteye gidemeyebilir. Ancak doğru politikalar eşliğinde uygulanır ve yaptırım baskıları da hafiflerse, belki de ekonomide yeni bir sayfa açılması için bir **fırsat penceresi** yaratabilir. Bu bağlamda, İran ekonomisinin geleceği büyük ölçüde iç politik iradeye ve dış jeoekonomik koşullara bağlı görünüyor.

Ekonomik Sorunların Temel Nedenleri: İç Yönetim ve Dış Yaptırımlar

İran ekonomisinin bugün içinde bulunduğu tablonun arkasında **çok boyutlu nedenler** yatmaktadır. Bu nedenleri genel olarak **iç yapısal sorunlar** ve **dış jeoekonomik baskılar** şeklinde ayırmak mümkünse de pratikte ikisi iç içe geçerek krizi derinleştirmiştir.

İç nedenlerin başında, yukarıda da değinildiği üzere, kamunun mali disiplin eksikliği gelir. İran devleti, devrim sonrası on yıllarda petrol gelirlerine dayalı bir ekonomi inşa etmiş, petrol fiyatları yüksek seyrederken oluşan gelir bolluğu dönemlerinde harcamaları kısmak yerine daha da arttırmıştır. Kronik bütçe açıkları, **para arzının kontrolsüz genişlemesine** ve enflasyonun yapısal hale gelmesine yol açmıştır. Örneğin 2010'larda süregelen sübvansiyon politikaları nedeniyle devlet bütçesi ağır yük altına girerken, bütçe açıkları Merkez Bankası kaynaklarıyla telafi edilmiştir. Bu da rial likiditesini şişirmiş ve enflasyonu tetiklemiştir. Bankacılık sektöründeki zayıf yönetim, gayrimenkul gibi spekülasyon varlıklarına akan krediler ve finansal şeffaflık eksikliği de ekonomik kırılganlığı artıran etkenlerdir.

Ayrıca **yatırım ikliminin bozulması**, ekonomide verimliliği düşüren bir diğer faktördür. İş ortamının öngörülemezliği, sık değişen kurallar, devlete bağlı kuruluşların piyasadaki ağırlığı ve yolsuzluk sorunları özel sektör yatırımlarını sınırlamıştır. Sonuç olarak üretim kapasitesi yeterince artmamış, ülke ithalata bağımlı kalmıştır. İthal girdilere bağımlılık ise kur şoklarında enflasyonun hızla tüketici fiyatlarına yansımaya neden olmaktadır. Örneğin, yerli sanayi pek çok ham madde ve makine için dışarıya bağımlı olduğu için riyalet değer kaybı maliyet enflasyonu şeklinde hızla hissedilir olmaktadır.

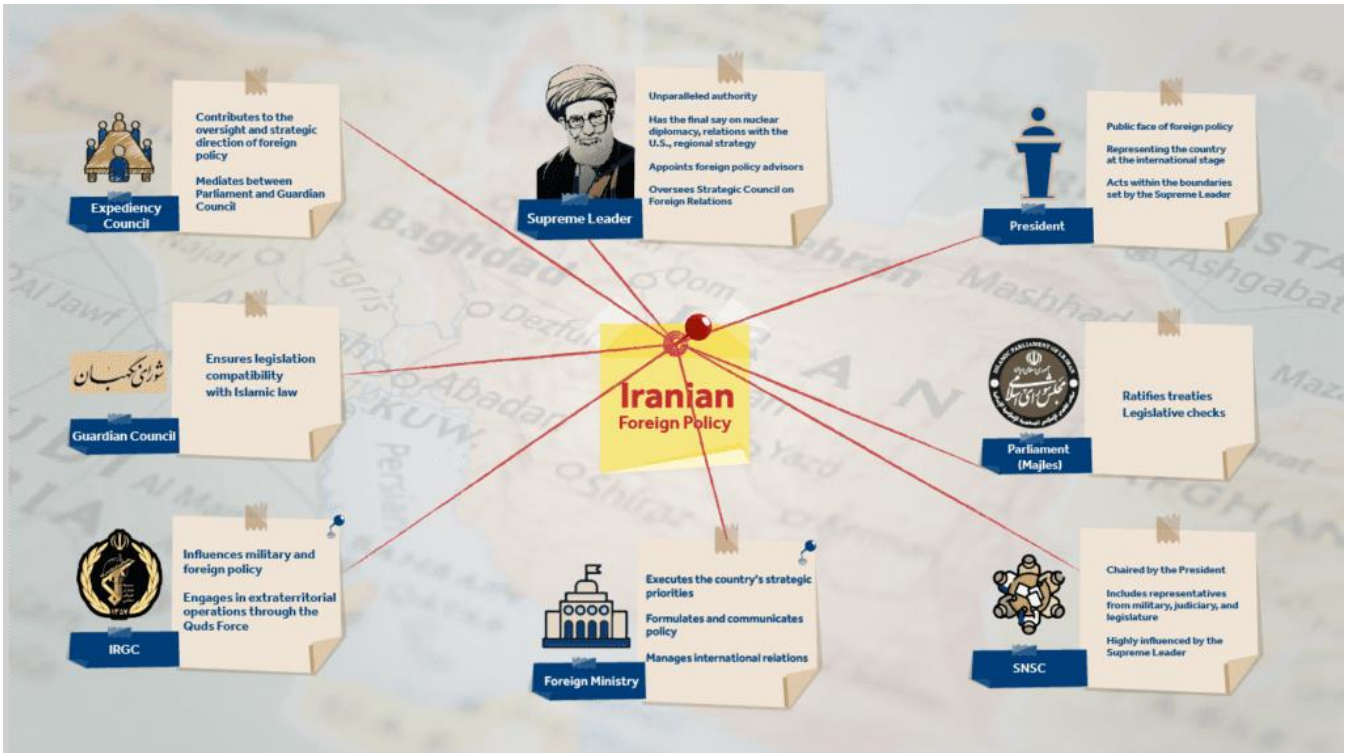
<https://www.arabnews.com/node/860991/amp>

Dış nedenlere gelince; bunların başında kuşkusuz **ABD öncülüğündeki yaptırımlar** gelmektedir. 2018’de Trump yönetiminin tek taraflı olarak nükleer anlaşmadan (JCPOA) çekilmesi ve **“maksimum baskı”** kampanyasını başlatması, İran ekonomisinde deprem etkisi yaratmıştır. ABD, petrol ihracatını sıfırlamayı hedefleyen yaptırımlarla İran’ın döviz gelirlerini keskin biçimde düşürmüştür. 2017’de günlük 2,5 milyon varil olan ham petrol ihracatı, yaptırımlar sonrası bazı dönemlerde 300-500 bin varile kadar geriledi. Bu, kamu bütçesinde devasa bir gelir kaybı demektir. İran Riyali de ABD’nin çekildiği 2018 yılı boyunca değerinin yaklaşık üçte ikisini kaybetti. Yaptırımlar, sadece petrol değil, İran’ı uluslararası finans sisteminden (SWIFT vb.) dışlamaktan ileri teknoloji ve parça ithalatını engellemeye kadar geniş bir alanda uygulandı. Bu da İran sanayisinin modernizasyonunu sekteye uğrattı, enerji altyapısının yenilenmesini engelledi ve genel olarak üretim kapasitesine darbe vurdu.

Özellikle **2018 sonrası yeniden uygulanan finansal yaptırımlar**, İran’ın yüz milyarlarca dolarlık döviz rezervini kullanmasını engelledi. Yurt dışında dondurulan İran fonları ve bankacılık kısıtları, Merkez Bankası’nın kuru savunma kabiliyetini azalttı. Bu yüzden döviz kuru üzerindeki yukarı yönlü baskı artmış ve riyalin serbest düşüşü hızlanmıştır. Ayrıca yabancı şirketlerin İran’dan çekilmesi veya yaptırım korkusuyla yatırım yapmaması, teknolojik gelişmeyi de engelleyerek uzun vadeli büyüme potansiyelini aşağı çekmiştir.

Jeopolitik gerilimlerin yarattığı **belirsizlik ortamı** da ekonomiye dolaylı yoldan zarar vermiştir. İran’ın nükleer programı etrafındaki krizler, Körfez’de zaman zaman tanker saldırıları veya suikastlar (örneğin Kasım 2020’de Mohsen Fahrizade suikastı) gibi olaylar, yatırımcı ve halkın geleceğe dair beklentilerini olumsuz etkilemiştir. **Siyasi şoklar enflasyon beklentilerini de arttırarak** kendi kendini gerçekleştiren bir kur-enflasyon sarmalı yaratmaktadır. Bu nedenle ekonomik göstergeler, sadece ekonomik kararlarla değil, siyasi-jeopolitik gelişmelerle de sert dalgalanmaktadır.

Kısacası, İran ekonomisinin esas problemleri, **içeride ekonomik yapının petrole bağımlı, verimsiz ve plansız oluşu, dışarıda ise ağır yaptırım rejimiyle kuşatılmış olmasıdır**. İran’daki ekonomik krizin gerçek nedenleri, bir yandan yılların biriktirdiği kurumsal ve yönetsel zaafılar, diğer yandan ABD liderliğinde uygulanan izolasyon politikalarıdır. Bu ikili sıkıştırma altında kalan ekonomi, 2020’lerin ortasında artık radikal kararlarla yön değişikliği ihtiyacındadır. Aşağıda ele alınacak olan para reformu, bu ihtiyaçtan doğmuştur ancak tek başına yeterli olmayacağı açıktır.

Mapping Actors in the Iranian Foreign Policymaking Process (<https://mecouncil.org/publication/irans-evolving-foreign-policy-structure-implications-on-foreign-relations/>)

ABD Yaptırımları ve Son Hamleler: Gelir Akışlarını Kesme Çabası

İran ekonomisinin karşı karşıya olduğu dış baskıların merkezinde ABD yaptırımları bulunmaktadır. Washington, Tahran’a karşı “maksimum baskı” stratejisini yıllardır sürdürmekte ve bunu dinamik şekilde güncellemektedir. **2025 yılı sonlarına doğru ABD, İran’ın gelir kaynaklarını daha da hedef almak üzere yeni yaptırım paketleri açıklamıştır**. Özellikle Kasım 2025’te ABD Dışişleri Bakanlığı, **İran’ın nükleer programını finanse ettiği gerekçesiyle 17 kuruluş, kişi ve gemiyi yaptırım listesine eklediğini** duyurmuştur. Bu adım, İran’ın nükleer faaliyetlerini destekleyen gelir akışlarını kesmeyi amaçlayan bir hamledir.

ABD’li yetkililerin açıklamalarına göre, **İran rejimi hala Ortadoğu’daki çatışmaları körükleyerek istikrarsızlaştırıcı faaliyetlerini finanse etmektedir.** Başka bir deyişle Washington, İran’ın bölgesel milis gruplarına ve müttefik rejimlere verdiği desteğin kendi ekonomik açısından beslendiğini vurgulamakta, bunu engellemek için gelir kaynaklarına darbe indirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede **İran petrolünün taşınmasında rol alan denizcilik hizmet sağlayıcıları ve petrol ticareti aracılarında oluşan ağlar** özel hedef haline gelmiştir. ABD Dışışleri, “*İran petrolünün taşınmasında yer alan denizcilik hizmeti sağlayıcıları ve petrol ürünleri tüccarlarından oluşan ağa karşı çalışmaya devam edeceğiz*” diyerek bu yaptırımların süreceğini belirtmiştir. Nitekim Trump döneminden bu yana İran petrolü ve ürünlerini taşıyan 170’ten fazla gemiye yaptırım uygulanmış olması, Washington’un deniz ticaretini izleme konusundaki kararlılığını gösteriyor.

ABD Hazine Bakanlığı da eş zamanlı olarak, İran ordusunu destekleyen petrol ağını hedef alan önlemler almıştır. Hazine’nin Kasım 2025 açıklamasında, “*İran ordusunu ham petrol satışı yoluyla finanse eden bir dizi paravan şirket ve nakliye komisyoncusuna yaptırım uyguladık*” denilerek, İran ordusunun bütçesinin giderek artan oranda petrol satış gelirlerine bağımlı hale geldiği vurgulanmıştır. Bu ifade, **ABD’nin İran’ın askeri kapasitesini zayıflatmak için petrol gelirlerini kısıtlamaya çalıştığının** açık bir göstergesi. Yani Washington, İran petrol satışlarını engelleyerek elde edilecek gelirin Devrim Muhafızları, ordu ve bölgesel milislerin finansmanında kullanılmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Örneğin Lübnan Hizbullah’ı, Yemen’de Husiler veya Irak’taki Şii milisler gibi gruplara İran’ın sağladığı desteğin önemli ölçüde petrol gelirlerinden beslendiği bilinmektedir. Dolayısıyla ABD, bu gelir damarlarını tıkayarak İran’ın nüfuz projeksiyonunu sınırlamayı planlamaktadır.

Yaptırımların kapsamı yalnızca enerji sektörüyle sınırlı değildir. ABD Hazine Bakanlığı, Kasım 2025’te İran’ın önde gelen havayolu şirketlerinden **Mahan Air’e** karşı da ek tedbirler açıkladı. Mahan Air, uzun süredir ABD yaptırım listesinde yer alıyordu; çünkü İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü’nün Suriye ve bölgedeki milislerine silah ve personel taşınmasında rol oynadığı iddia ediliyor. Yeni yaptırım dalgasıyla Hazine, Mahan Air’in Ortadoğu’da İran destekli grupları silahlandırmak için Kudüs Gücü ile iş birliği yaptığını belirterek şirketi daha fazla kısıtlamaya tabi tuttu. Bu adım, İran’ın askeri lojistik hatlarına darbe vurma stratejisinin parçası olarak görülebilir.

Tüm bu gelişmeler, **ABD-İran geriliminin ekonomi cephesinde tırmanmaya devam ettiğini** gösteriyor. İran ise yaptırımları yasa dışı ve tek taraflı baskı aracı olarak nitelendirip reddediyor. Nitekim Eylül 2025’te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde Fransa, İngiltere ve Almanya (E3) tarafından başlatılan “**snapback**” mekanizması¹ Tahran’ın tepkisini çekti. Çin ve Rusya’nın desteğini alan İran, E3’ün hamlesini “hukuken temelsiz ve politik olarak yıkıcı” diye niteleyerek tanımadığını açıkladı. Gerçekten de Eylül 2025’te Çin, Rusya ve İran dışışleri bakanları ortak bir mektup imzalayarak **snapback girişimini kınadılar** ve bu mekanizmanın işletilmesinin BM Güvenlik Konseyi’nin yetki ve işlevlerinin kötüye kullanılması olduğunu vurguladılar.

E3 ülkeleri ise İran’ın 2015 anlaşma limitlerini aşan nükleer adımlarını gerekçe göstererek başka çare kalmadığını savunuyor. Öyle ki, Haziran 2025’te İsrail ve ABD’nin İran’ın nükleer tesislerini bombalamasının ardından, E3 bir yıl boyunca İran’la yeni bir anlaşma için müzakere girişiminde bulundu ancak istenen sonucu alamadı. Sonunda Eylül 2025’te, anlaşmayla kaldırılan BM yaptırımlarının süresinin dolacağı Ekim ayı öncesi E3 snapback sürecini tetikledi. Bu gelişme, zaten ekonomik sıkıntılarla boğuşan İran’a bir darbe daha indirdi: 2006-2010 arasındaki tüm BM yaptırım kararları 28 Eylül 2025 itibarıyla yeniden yürürlüğe girmiş oldu. Rejim, buna tepki olarak daha önce Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) ile yaptığı sınırlı iş birliği taahhütlerini askıya aldı.

ABD ve müttefiklerinin art arda gelen bu yaptırım hamleleri, İran ekonomisinin ufkunu daraltmaya devam etmektedir. 2025 itibarıyla İran’ın ihracat pazarları büyük ölçüde **Asya’daki birkaç ülkeyle (Çin, Hindistan gibi) sınırlanmış**, Avrupa ile ticareti ise 4,5 milyar dolar seviyesine düşerek toplam ticaretinin %4’ünden azına gerilemiştir. Yeni BM ve AB yaptırımları, belki ABD’nin 2018’deki tek taraflı yaptırımları kadar yıkıcı olmasa da, İran’ın son kalan Avrupalı ortaklarını da uzaklaştırma riski taşımaktadır. Bu izolasyonun telafisi için Tahran yönetimi, **Moskova ve Pekin ile yakın iş birliğini** bir can simidi olarak görmektedir.

Sonuç olarak, **yaptırımlar sarmalının nereye varacağı** belirsizliğini koruyor. Ancak görünen o ki, ABD ve müttefikleri İran’ı ekonomik olarak baskılaya stratejisinden vazgeçmiş değil. Bu baskı, İran ekonomisini zora sokarken rejim üzerinde de iç baskıları artırıyor. Peki bu ekonomik darboğaz, İran’ın iç politikasını ve rejimin geleceğini nasıl etkileyebilir?

Ekonomik Krizin Siyasi Yansımaları: Rejim İstikrarı ve Geleceği

Ekonomik zorlukların derinleşmesi, İran’da **toplumsal huzursuzluğu** ve rejime yönelik eleştirileri tırmandırmıştır. Geçmiş deneyimler, İran’da ekonomik sıkıntıların sıkça protestolara yol açtığını gösteriyor: Örneğin 2017-2018’deki gösteriler, 2019’daki benzin zammı protestoları ve 2022’deki “Kadın, Yaşam, Özgürlük” sloganlı yaygın ayaklanma, ekonomik ve sosyal taleplerin patlama noktasına geldiği anlar olarak hafızalardadır. 2025 itibarıyla halkın günlük

¹ 2015 nükleer anlaşmasıyla kaldırılan BM yaptırımlarının İran’ın anlaşmayı ihlali gerekçesiyle otomatik olarak geri gelmesi süreci.

yaşamını sarmalayan yüksek enflasyon, işsizlik ve artık elektrik-doğalgaz kesintileri gibi temel hizmetlerdeki aksaklıklar, **rejime duyulan öfkeyi beslemektedir**. Bu nedenle, ekonomik krizin siyasi sonuçları konusunda İran liderliği kaygılıdır.

En önemli soru, **mevcut ekonomik gidişatin İran rejiminin istikrarını tehdit edip etmeyeceğidir**. İran'ın yönetim sistemi, halk nezdinde ciddi meşruiyet erozyonuna uğramıştır. Para biriminin pula dönmesi ve yoksullaşma, rejimin “devrim” vaadiyle çelişen bir tablo ortaya koyuyor. Ülkenin dört bir yanında yaşam koşullarına yönelik hoşnutsuzluk yüksek ve bu bazen etnik bölgelerde ayrılıkçı tonlar da kazanıyor. Örneğin güneyde Arap nüfusun yoğun olduğu Huzistan'da su kesintileri veya ekonomik ayrımcılık protestolara dönüşebiliyor; güneydoğuda Beluçistan bölgesinde hem Sünni azınlığa yönelik baskılar hem yoksulluk isyanları tetikliyor; kuzeybatıda Kürt bölgelerinde benzer şekilde hem etnik kimlik hem geçim sıkıntısı odaklı hareketlenmeler görülüyor. Bu da akıllara **ülke bütünlüğü açısından bir risk olup olmadığı** sorusunu getiriyor.

Analizciler, kısa vadede İran'da merkezi otoritenin tamamen çökmesi veya ülkenin bölünmesi senaryosunu uzak görse de **devam eden ekonomik daralma ve siyasi baskılar altında parçalanma riskinin sıfır olmadığı** konusunda uyarıyorlar. Özellikle birden fazla cephede kriz yaşanması halinde (örneğin ekonomik çöküşle eş zamanlı yaygın iç karışıklık veya bir dış askeri müdahale), İran gibi etnik ve mezhepsel çeşitlilik barındıran bir ülkede ayrılıkçı hareketler güç kazanabilir. Böyle bir durumda en kırılgan yerler olarak Beluçistan, Huzistan (Arap nüfus) ve Kürdistan eyaletleri anılmaktadır. Ancak şu an için rejimin güvenlik aygıtı (Devrim Muhafızları ve Besic milisleri) kontrolü elde tutabilecek güçtedir ve sert yöntemlerle ayrılıkçı tehditleri bastırmaktadır.

Rejim değişikliği ihtimali ise son yıllarda sıkça tartışılmıştır. 2022'de Mahsa Amini'nin ölümüyle alevlenen protestolar, İran İslam Cumhuriyeti'nin 43 yıllık tarihinde en ciddi rejim karşıtı hareketlerden biriydi. O dalga rejimi devirmese de toplumda değişim talebinin güçlü olduğunu gösterdi. Ekonomik kriz bu değişim talebini daha da besliyor, çünkü halkın gözünde rejimin ideolojik maceraları (örneğin dışarıya para ve enerji harcayarak “direniş eksenini”ni desteklemesi) bizzat kendi refahlarından çalınan kaynaklar olarak görülüyor. Öte yandan rejim içindeki güç odakları – başta Devrim Muhafızları – mevcut sistemden çıkar sağladıkları için değişime direnecek konumdalar. Peki **İran'da olası bir değişimi tetikleyecek aktörler kimler olabilir?** Birincisi, **içerideki toplumsal muhalefet** geliyor. Genç nüfusun büyük bölümü işsizlik ve özgürlüklerin kısıtlanmasından bıkmış durumda; kadınlar başörtüsü zorunluluğu gibi dayatmalara karşı direnç gösteriyor; etnik ve mezhepsel azınlıklar eşitlik talep ediyor. Bu gruplar koordineli bir hareket oluşturabilirse, rejim için ciddi bir tehdit teşkil edebilir. İkincisi, **yurt dışındaki muhalif gruplar** sayılabilir: Eski Şah yanlıları (monarşistler), Halkın Mücahitleri Örgütü (MEK) gibi devrim karşıtı gruplar ve diaspora içindeki aktivistler uluslararası kamuoyunu da arkalarına alarak rejimi zayıflatmaya çalışıyorlar. Ancak bu grupların ülke içinde tabanının sınırlı olduğu biliniyor.

Üçüncü bir aktör grubu olarak, **rejim içindeki olası çatlaklar** öne çıkabilir. İslam Cumhuriyeti tarihinde iktidar blokunda ayrışma örnekleri (örneğin 1989 sonrasında Rafsanjani reformistleri vs muhafazakarlar; 2009 seçim krizi sonrası oluşan yarı) görülmüştür. Ekonomik krizin derinleşmesi, elitler arasında “farklı bir yönelim gerekli mi” tartışması doğurabilir. Örneğin son seçimlerde ılımlı çizgisiyle bilinen Mesud Pezeşkiyan'ın cumhurbaşkanı seçilmesi (aşağıda ayrıntılı değinilecek) rejim aklında bir taktik değişikliğin işareti olabilir. Eğer rejimin bir kanadı, sistemin bekası için kısmi tavizler ve dış dünya ile uzlaşma arayışına girerse, diğer kanatla çatışma yaşanabilir. Bu tür iç aktörler değişimi içeriden tetikleyebilir ya da en azından halk hareketi ile eşzamanlı devreye girerek yönlendirebilir.

Halk hareketlerinin başarı şansı, ordunun ve güvenlik güçlerinin tavrına da bağlı olacaktır. Devrim Muhafızları ve düzenli ordu şu an büyük oranda düzeni korumaktan yana ve rejime sadık. Fakat ekonominin daha da kötüleşmesi halinde, alt kademelerde memnuniyetsizlik artabilir. Tarihte ekonomik çöküşün orduları böldüğü ya da taraf değiştirmeye ittiği örnekler mevcuttur.

“İran'da ne olursa bölünme gerçekleşir?” sorusuna dair en uç senaryo, bir **iç savaş** veya çok geniş çaplı merkezi otorite kaybıdır. Örneğin Suriye'de 2011 sonrası yaşananlar benzeri bir durum İran'da tetiklenirse (içeride büyük isyanlar ve dış güçlerin devreye girdiği silahlı çatışma ortamı), ülke coğrafi olarak bölünme riskiyle karşılaşabilir. Böyle bir olasılıkta yukarıda bahsedilen etnik bölgelerde fiili ayrılıkçı yönetimler belirebilir. **Ancak tekrar vurgulamak gerekir ki, şu an için bu düşük olasılıklı bir “kıyamet senaryosu”dur. İran devlet yapısı halen çok güçlüdür ve toplum her ne kadar yılmış olsa da büyük ölçüde bir arada durmaktadır.**

Rejim değişikliği daha olası bir gelişme gibi dursa da bu da kısa vadede kolay görünmüyor. İran'daki rejim, kendini koruma refleksi çok yüksek bir “derin devlet” niteliği taşır. Güvenlik aygıtı sertlikten çekinmemekte, ayrıca rejimin ideolojik tabanı (mollalar, devrim muhafızları ve onların aile çevreleri, ideolojik eğitimden geçmiş kesimler) halen hatırı sayılır bir kitleyi temsil etmektedir. Bu kitle, rejim değişikliği durumunda kendi çıkarlarının ve konumlarının tehlikeye gireceğini bildiğinden ölümüne sadakat gösterebilir. Dolayısıyla ancak ekonomik koşulların tamamen dayanılmaz hale gelmesi ve sokak hareketlerinin ülke çapında kontrolsüz yayılması gibi uç durumlarda rejimin

yıkılma ihtimali belirir. Bunun için de muhtemelen **dış etkenlerin** – örneğin bir askeri müdahale, sert bir uluslararası izolasyon yahut rejimin zirvesinde (Hamaney gibi) bir figürün kaybı – devreye girmesi gerekir.

Nitekim ABD ve İsrail gibi aktörlerin İran’da rejim değişikliği arzusunu zaman zaman ima ettikleri biliniyor. Ancak doğrudan bu hedefi sahiplenmek yerine, ekonomik baskı ve diplomatik yalnızlaştırma yoluyla rejimi zayıflatmayı tercih ettiler. 2020’lerin ortasına gelindiğinde ise İran rejimi, Suriye’de müttefiki Esad’ın devrilmesi, kendi ekonomisinin daralması ve İsrail-ABD ile askeri çatışmaya varan gerilimler nedeniyle epey **yıpranmış** durumda. İleride olası bir çatışma veya iç isyan dalgasının başarılı olma ihtimali, belki de hiç olmadığı kadar konuşulur hale geldi.

Yine de **İran için en olası senaryo kısa vadede kontrollü bir dönüşüm arayışdır**. Rejim tamamen çökmeden, bazı revizyonlar yaparak ömrünü uzatma çabasında olabilir. Bunun işaretlerini Pezeşkiyan gibi figürlerin yükselişinde veya Suudi Arabistan’la yapılan uzlaş (Çin arabuluculuğunda 2023’te diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması) gibi adımlarda görmek mümkün. Bu noktada, İran’ın dış politikadaki konumuna ve karşı karşıya olduğu jeopolitik dengelere bakmak, resmin bütününe görmek açısından önemlidir.

İran, ABD ve İsrail Arasındaki Tehlikeli Tırmanış: 12 Gün Savaşı ve Sonrası

2025 yılının Haziran ayında İran ile İsrail (ve dolaylı olarak ABD) arasında patlak veren **12 Gün Savaşı**, Ortadoğu jeopolitiğinde bir dönüm noktası oldu. 13-24 Haziran 2025 tarihleri arasında cereyan eden bu kısa ama yoğun çatışma, tarafların on yıllardır kaçındığı doğrudan bir savaşın gerçekleştiği an olarak tarihe geçti. **İsrail, 13 Haziran’da İran’ın nükleer tesislerine ve askeri hedeflerine geniş çaplı hava saldırıları başlatarak** adeta uzun süredir masada olan bir planı hayata geçirdi. Bu hamle, Soğuk Savaş’tan beri ilk kez İsrail ve ABD’nin İran topraklarında doğrudan askeri operasyon yapması anlamına geliyordu ve bölgedeki tüm dengeleri sarstı.

İsrail’in saldırısının arka planında, İran’ın nükleer programının geldiği nokta ve bölgedeki vekil güçlerinin artan tehdit algısı vardı. Özellikle **Hamas’ın 7 Ekim 2023’te İsrail’e karşı giriştiği büyük saldırı** ve ardından patlak veren Gazze Savaşı, İsrail hükümetini daha saldırgan bir stratejiye yöneltti. Netanyahu liderliğindeki hükümet, “çimleri biçmek (mow the grass)” olarak tabir edilen periyodik operasyonlardan daha kapsamlı bir yaklaşımı benimsedi ve İran’ın çevre coğrafyadaki nüfuzunu kırmaya yönelik adımlar attı. 2024 boyunca İsrail, Suriye’de ve diğer cephelerde İran’a bağlı hedeflere saldırılar düzenleyerek İran’a karşı **caydırıcılığını** test etti. Bu süreçte İran’ın misilleme kapasitesinin sınırlı kaldığı düşünülüyor ve özellikle **Donald Trump’ın ABD başkanlığına dönme olasılığı** (sonrasında gerçeğe dönüşen olgu) İsrail’e cesaret verdi. Trump’ın ikinci kez göreve gelmesi durumunda, 2018’deki gibi sert bir İran politikası güdeceği beklentisi, İsrail’in “fırsat penceresi” gördüğü 2025’te harekete geçmesinde rol oynadı.

Savaşın gelişimi, bölgede benzeri az görülmüş bir askeri tablo ortaya koydu. İsrail jetleri, ABD’nin sağladığı havada yakıt ikmali desteğiyle, İran’ın derinliklerindeki nükleer tesisleri (Natanz, Fordo gibi uranyum zenginleştirme merkezleri) ve askeri üsleri vurdu. Aynı zamanda Tahran yakınlarındaki enerji altyapısı da hedef alındı (iss.europa.eu). Bu saldırılar İran’ın nükleer programına ciddi darbe indirdi; UAEA raporlarına göre İran’ın zenginleştirilmiş uranyum stoklarının önemli bir kısmı zarar gördü ve program birkaç aylığına geriletildi. İran’ın buna cevabı, **beklenenden daha sert** oldu: İran Kuvvetleri ve özellikle Devrim Muhafızları, İsrail’e karşı yoğun bir füze saldırısı başlattı. Yüzlerce kısa ve orta menzilli balistik füze, İsrail’in gelişmiş hava savunma sistemlerini delmeyi amaçlayarak arka arkaya fırlatıldı. Bu füzeler, Tel Aviv yakınlarında askeri tesisleri ve Hayfa’daki bir petrol rafinerisini vurmayı başardı; Iron Dome ve Arrow savunma sistemleri yoğun saldırı karşısında yüke bindi ve bazı füzeler engellenemedi. Bu durum, İsrail kamuoyunda ilk kez ülkenin ciddi biçimde yaralanabilir olduğuna dair bir endişe yarattı. Çatışma adeta **zamana karşı bir yarışa** dönmüştü: “İran’ın füzeleri mi önce tükenecek, yoksa İsrail-ABD’nin hava savunma füzeleri mi?” sorusu gündeme geldi.

Savaşın kritik bir eşiği, ABD’nin doğrudan müdahale ettiği 22 Haziran gecesi yaşandı. İsrail’in talebi ve kendi kırmızı çizgilerinin aşılması nedeniyle **ABD, Katar’daki El-Udeyd Hava Üssü’nden kalkarak İran’ın nükleer tesislerine ikinci bir dalga saldırı düzenledi**. Bu saldırıda ABD’nin F-15 ve F-35 uçakları devreye girdi; yeraltındaki uranyum zenginleştirme merkezleri “bunker-buster” dediğimiz sığınak delici bombalarla hedef alındı. İran ise bunun üzerine ABD’yi doğrudan hedef alan bir eylem olarak **Katar’daki El-Udeyd Üssü’ne balistik füze saldırısı yaptı**. ABD bu saldırıda can kaybı vermezken, üs çevresinde maddi hasar oluştu ve Körfez ülkelerinde alarm zilleri çaldı. İran’ın tarihsel olarak dostane ilişkilere sahip olduğu Katar’a füze düşmesi, bölgeyi nasıl bir ateş çemberine sürükleyebileceğinin sinyalini verdi. Bu noktada başta Körfez monarşileri olmak üzere tüm aktörler devreye girerek çatışmayı durdurma çağrısında bulundu. Donald Trump, çatışmanın kontrolden çıkabileceğini görerek ateşkes için devreye girdi ve **24 Haziran’da ABD arabuluculuğunda bir ateşkes sağlandı**. Ateşkese göre İran önce, İsrail 12 saat sonra saldırıları durdurdu ve 12 günlük savaş sona erdi.

Savaşın hemen ardından taraflar zafer söylemine büründü, ancak aslında iki taraf da önemli zarar görmüştü. İsrail tarafında stratejik hedeflere yönelik saldırılar başarılıysa da İran’ın füze yağmuru beklenmedik ölçüde etkili olmuştu. Tahran yönetimi, Donald Trump’ın kendilerini “koşulsuz teslim olmaya” zorladığını ancak başarılı

olmadığını ilan ederek psikolojik üstünlük iddiasında bulundu. İranlı yetkililer, İsrail'e ciddi zarar verdiklerini ve sonunda İsrail'in saldırıları durdurmak zorunda kaldığını, bunun da kendi direnişlerinin sonucu olduğunu öne sürdüler. Hatta **İran, doğrudan İsrail'e füze ile saldıran ilk devlet aktör olarak** tarih yazdığını, böylece İsrail'in kırılma anını dünyaya gösterdiklerini vurguladı. Gerçekten de şimdiye dek hep vekil gruplar (Hizbullah, Hamas vb) üzerinden yürüyen bu çatışmada İran ilk kez devlet olarak İsrail topraklarına füze yağdırmış oldu. Bu, İran açısından caydırıcılık hanesine yazıldı.

Ancak madalyonun öteki yüzünde İran, **savunma zaafiyeti** yaşadığını da gördü. 12 günlük çatışmada İsrail ve ABD uçakları İran hava sahasında istedikleri gibi operasyon yapabildi; İran'ın hava savunması ve radar ağı, İsrail'in derin penetrasyon kabiliyetini durduramadı. Yine İsrail, İran içinde **istihbarat üstünlüğü** sergileyerek hedefleri vurdu. Hatta İran'ın can damarlarından sayılan Devrim Muhafızları'nın 30'dan fazla üst düzey komutanı ve 11 nükleer bilim insanı bu saldırılar ve suikastlarla öldürüldü veya saf dışı bırakıldı ki, bu Tahran için büyük bir kayıp olarak değerlendirildi. İran gibi güvenlik aygıtına önem veren bir rejim için, bu düzeyde bir **istihbarat sızması** ve koruma zafiyeti yaşanması ciddi bir hassasiyet olarak algılandı. Bu durum, ülke içinde rejime yönelik eleştirileri de artırdı ve "onca yıl yatırım yapılan savunma, düşmanı durduramadı" algısı doğdu. Bu zafiyetin ardında ekonomik sıkıntılar da vardır: İran'ın yıllardır ambargolar nedeniyle modern uçak ve hava savunma sistemleri alamaması, elindekilerin ise eski teknoloji olması bu sonuçta pay sahibi oldu. Örneğin İran Hava Kuvvetleri'nin büyük bölümü 1970'lerden kalma uçaklardan oluşuyor; Rusya'dan yakın dönemde almak istediği Su-35 jetleri ancak bu savaştan sonra gündeme geldi.

Bölgesel sonuçlara gelirsek: 12 Gün Savaşı, bölgede birçok ülkenin hesaplarını yeniden yapmasına yol açtı. Suudi Arabistan, BAE, Katar gibi aktörler, İsrail'in İran'a böylesine bir darbe vurabilmesini şaşkınlıkla izlediler. Suudiler ve Emirlikler, İran tehdidinin görece zayıflamasından memnun olsalar da İsrail'in bu kadar pervasız hareket edebilmesi ve ABD'nin de buna dahil olması karşısında ihtiyatlı davrandılar. Türkiye ise bir yandan İran'la rekabet halindeyken diğer yandan İsrail'in bölgede bu denli agresifleşmesinden rahatsız oldu. Hatta savaş esnasında **Türkiye ve İsrail arasında Suriye sahasında gerilim yaşandı**; çünkü İsrail, Suriye'nin güneyinde İran etkisiyle mücadele adı altında geniş bir alanı fiilen işgal ederken, bu durum Şam'da yeni kurulan Türkiye'ye yakın hükümeti de huzursuz etti.

Ateşkes sonrasında uluslararası toplum, daha geniş bir savaşı önlemek için diplomatik adımlar attı. Avrupa Birliği ülkeleri, Ortadoğu'da yeni bir savaşı engellemek amacıyla ABD ve İran arasında arabuluculuk çabalarını yoğunlaştırdı. **Avrupalı aktörler 20 yılı aşkın süredir bir İran-ABD/İsrail savaşını önlemeye çalışmış, çünkü böyle bir çatışmanın mülteci akınları, terör, enerji arzı kesintileri gibi sonuçlarla Avrupa'yı da etkileyeceğini hesaplamışlardı.** Nitekim 12 Gün Savaşı bu korkuların haklı olduğunu gösterdi ve AB özellikle ateşkesin kalıcı hale gelmesi, yeni bir tırmanmanın engellenmesi için devreye girdi.

Peki **bundan sonra yeni bir askeri çatışma yaşanması mümkün mü?** Ne yazık ki risk tamamen geçmiş değil. 12 Gün Savaşı bir **eşik aşımı** olduğundan, taraflar bir kez bu tabuyu yıkmış oldular. İsrail, İran'ın nükleer silaha yaklaşmasını kendisi için "*varoluşsal tehdit*" olarak tanımlıyor ve bu konuda gerekirse tekrar vurabileceğini gösterdi. İran ise caydırıcılığını ispatlamak için, eğer topraklarına yine saldırı olursa yine misillemeden çekinmeyeceğini gösterdi. Ateşkes kırılma; zira İran hala yüksek düzeyde uranyum zenginleştirme kapasitesine sahip ve IAEA ile tam iş birliği yapmıyor. Kasım 2025'te UAEA Yönetim Kurulu, İran'ın haziran saldırılarında zarar gören nükleer tesisleri ve 60% zenginlikteki uranyum stokunun akıbetini açıklaması için bir karar aldı. Bu karara İran sert tepki gösterdi, hatta Eylül'de Kahire'de UAEA ile vardığı iş birliği mutabakatını **resmen iptal etti** ve UAEA'ya bu anlaşmanın hükümsüz olduğunu bildirdi. İran'ın bu tutumu, nükleer gerilimin diplomasi yoluyla çözümünü daha da zora sokuyor.

Şu anda bir **soğuk çatışma** durumu hâkim: Taraflar yeniden güç biriktiriyor. İran, Rusya'dan yeni hava savunmaları ve savaş uçakları tedarik ederek bir sonraki saldırıya hazırlık yapıyor. Örneğin sızan belgelere göre Rusya, İran'a 48 adet Su-35 savaş uçağı teslim etmeyi planlıyor ve sevkiyat için askeri nakliye uçuşları başladı. Ayrıca İran ile Rusya, savunma iş birliğini geliştirmek adına daha fazla anlaşma imzaladılar, nükleer enerji alanında yeni santral projelerine giriştiler. Diğer yandan İsrail de muhtemel bir ikinci raunda karşı hazırlık yapıyor, ABD'den ek mühimmat ve siyasi destek sağlama peşinde. Trump yönetimi 2025 başında İran'ı masaya zorlamak için baskıyı sürdürürken, İran da "*diz çökmeyeceğiz*" söyleminde direniyor.

Son tahlilde, yeni bir İran-İsrail veya İran-ABD sıcak çatışması riskini **tamamen göz ardı edemeyiz.** Hem Tel Aviv hem Tahran iç politikada zaman zaman sertlik yanlısı söylemleri kendi çıkarları için kullanıyorlar. Ancak 12 Gün Savaşı'nın yıkıcılığı da herkese ders oldu: Bir sonraki sefer daha uzun ve yıkıcı olabilir, hatta bölgesel bir savaşa dönüşebilir. Bu nedenle, çatışmanın açık savaşa tırmanmaması için arka planda diplomasinin devam ettiği bildiriliyor. Trump yönetimi, İran'la yeni bir anlaşmaya varmanın halen seçenek dahilinde olduğunu söylese de, İran mevcut şartlarda teslim olmayacağını duyurdu. Gelinek noktada bir **kırılma denge** söz konusu. İşte tam da bu denge, İran-İsrail husumetinin ilginç doğasını gündeme getiriyor: **Acaba her iki taraf da bu düşmanlıktan fayda mı sağlıyor?**

İran-İsrail Husumetinde Karşılıklı Bağımlılık: “Düşman Kardeşler” Tezi

Yüzeysel bakıldığında İran İslam Cumhuriyeti ve İsrail devleti birbirini tamamen yok etmek isteyen ezeli düşmanlar gibi görünür. Tahran yönetimi, 1979 devriminden itibaren kendisini “**Siyonizme karşı direnişin lideri**” olarak tanımladı; Filistin davasını benimsedi ve İsrail’i gayri meşru bir oluşum olarak niteledi. İsrail ise İran’ı en büyük tehlike olarak görüp, özellikle İran’ın nükleer programını “*varoluşsal tehdit*” olarak sürekli gündemde tuttu. Ancak bazı analizciler, bu iki düşman arasındaki ilişkinin aslında bir tür **simbiyotik (ortak yaşamaya dayalı) bağımlılık** içerdiğini öne sürmektedir. Yani İran ve İsrail, retorikte birbirlerini şeytanlaştırırken gerçekte birbirlerinin politik konumlarını sağlamlaştırmaya yarayan bir etkileşime girmiş durumdadır.

Bu tezin dayanakları;

Birincisi, **İran rejimi açısından** dışarıda güçlü bir düşmanın varlığı iç siyasette birleştirici bir işleve sahip. İran, devrimden bu yana halkını seferber etmek, rejim muhaliflerini “hain” diye yaftalamak ve ülkeyi sürekli teyakkuz halinde tutmak için İsrail ve ABD düşmanlığını ideolojik bir tutkal gibi kullanageldi. “**Dış düşman**” algısı, **içerideki baskıları meşrulaştırmanın bir aracı** oldu. Örneğin ekonomik kriz zamanlarında rejim, sık sık İsrail ve ABD’nin komplolarından dem vurarak halkın öfkesini dışa yönleltmeye çalışıyor. 12 Gün Savaşı sırasında da görüldüğü üzere, İran’a yönelik saldırılar halkın dikkatini rejimin iç başarısızlıklarından dış tehdide çevirebiliyor ve milliyetçi duyguları kabartabiliyor. Dolayısıyla **İsrail’in zaman zaman İran’a yönelik sembolik saldırılar yapması**, İran rejiminin içeride baskıyı artırmasına ve muhalefeti bastırmasına zemin hazırlayabiliyor. Nitekim bazı gözlemciler, İran’ın iç karışıklık yaşadığı dönemlerde İsrail’le gerilimin “manidar zamanlamalarla” tırmandığını, bunun da Tahran’ın işine yaradığını ileri sürüyor.

İkincisi, **İsrail açısından** İran tehdidi hem iç politikada hem dış destek açısından kullanışlı bir araç. İsrail, varoluş gerekçesini tarihsel olarak çevresindeki düşmanlarla mücadele üzerine kurdu. Soğuk Savaş sonrası dönemde Arap devletlerinin tehdidi azalınca, 2000’lerden itibaren **İran birincil tehdit olarak** konumlandırıldı. Netanyahu gibi sağcı liderler, İran’ı “ikinci Hitler” gibi resmederek toplumda korku duygusunu diri tutmaya önem verdiler. Bu sayede savunma bütçeleri sürekli yüksek seviyede onaylandı ve iç siyasette güvenlik eksenli politikalar baskın çıktı. Örneğin Netanyahu hakkında yolsuzluk davaları veya politik krizler olduğunda, İran’a yönelik sert çıkışlar yapıp gündemi değiştirdiğine dair değerlendirmeler mevcut. Ayrıca İran tehdidi, İsrail’in ABD’den stratejik destek almasının da başlıca gerekçesi. Washington, İran’ın bölgedeki nüfuzundan ve nükleer emellerinden rahatsız olduğu için İsrail’e neredeyse koşulsuz destek veriyor. Eğer bir gün İran tehdidi ortadan kalksa, İsrail ordusuna akan Amerikan yardımlarının seviyesi ve İsrail’in Batı nezdindeki stratejik önemi tartışma konusu olabilir. Bundan dolayı İsrail, İran’la tansiyonun belirli düzeyde sürmesinden dolayı fayda görüyor değerlendirmesi yanlış olmayacaktır.

Üçüncü olarak, her iki tarafın ideolojik paradigması, **birbirini var ederek** anlam kazanıyor. İran’ın “direniş” ideolojisi, Somut bir düşman olmadan içi boş kalabilir. Eğer İsrail’le düşmanlık olmazsa, İran kamuoyuna devrimin dış misyonunu anlatmak zorlaşır. Keza İsrail’in güvenlik doktrini de “İran tehdidi” olmadan eski ağırlığını yitirebilir. Yani bu düşmanlık, iki tarafın da **kimlik siyasetinin ayrılmaz bir parçası** haline gelmiştir. İran’ın Lübnan, Suriye, Irak ve Yemen’de giriştiği hamleler, İsrail tehdidi söylemiyle meşrulaştırılıyor; “sınırlarımızdan uzakta düşmanı karşılıyoruz” deniliyor. İsrail de Filistin topraklarındaki askeri operasyonlarını ve hatta Arap komşularıyla normalleşmeyi reddedişini İran tehdidi ile açıklıyor. Bu şekilde, biri diğerinin politikalarının hem sebebi hem sonucu haline gelmiş durumda.

Somut örnekler üzerinden gidelim: Son yıllarda, İsrail Filistin’e karşı sertlik dozunu artırdıkça İran bölgede daha fazla nüfuz kazanma imkânı buldu. Özellikle İsrail’in Gazze ve Batı Şeria’daki **saldırgan politikaları**, İran’a “Filistin’in hamisi” rolünü oynamak için alan açtı. İsrail her Gazze operasyonunda küresel tepki çekerken, İran o tepkileri kendi yumuşak gücüne çevirebildi. Lübnan Hizbullah’ı ve Gazze’de Hamas/İslami Cihad gibi gruplar, İran’dan gelen silah ve fonlarla güçlenip İsrail’e karşı direnişi sürdürdü. İsrail ise bu **kutupsallaşmış ortamı**, kendi sert güvenlik önlemlerini gerekçelendirmek için kullandı. Örneğin İsrail iç siyasetinde “İran bizi yok etmek istiyor, o halde güvenlik için özgürlüklerden feragat etmeliyiz” argümanı prim yaptı. Neticede her iki taraf da karşı tarafın eylemlerini kendi ajandasına malzeme yapabildi.

Bu dinamik bir bakıma “**kazan-kazan**” gibi görünse de sürdürülebilir değildir. Zira ortada gerçek bir çıkar çatışması da mevcuttur ve kontrolsüz tırmanış riski vardır. Nitekim 12 Gün Savaşı bu dengeyi sarstı.

Peki bu denge nerede kırılır? Muhtemel kırılma noktası, taraflardan birinin kontrolü kaybedip aşırıya kaçması olacaktır. Örneğin İran gerçekten nükleer silah eşliğini geçerse, İsrail artık “tehditten fayda sağlama” lüksüne sahip olamaz, doğrudan varlığı tehdit olur ve büyük bir savaş göze alınır. Ya da tersine, İsrail İran rejimini askeri olarak o kadar zayıflatır ki İran içinde rejim değişir veya politik yönelim kökten farklılaşırsa, bu simbiyotik ilişki biter.

Bir diğer kırılma ihtimali, **iç politik dönüşümler**dir. İsrail’de diyelim ki barış yanlısı bir hükümet başa gelse ve Filistin sorununu çözmek, bölgeyle normalleşmek istese, İran düşmanlığını azaltabilir. Ya da İran’da seküler-demokratik bir yönetim işbaşına gelse, İsrail’e yaklaşımı farklı olabilir. Böyle köklü değişimler yaşanırsa, bugünkü düşmanlık

anlatısı çözülür ve yerini belki yeni bir düzenlemeye bırakır. Ancak yakın gelecekte bu tür radikal değişimler ufukta görünmüyor. Her iki ülkede de siyasi yapı mevcut çizgiyi sürdürüyor.

Dolayısıyla, **ilişkinin kısa vadede aynı şekilde devam etmesi muhtemel**. Bir analistin benzetmesiyle, İran ve İsrail "savaşın eşliğinde dans eden ama bilinçli olarak tam içine girmeyen iki aktör" gibidir. Her saldırı, her sert açıklama, aslında diğerinin ekmeğine yağ sürerken; liderler iç politik konumlarını sağlamlaştırır ve halkın dikkatini kendi başarısızlıklarından dış düşmana çevirir. **Sonuçta, bu ilişki açıklanmamış bir işlevsel çerçeve içinde işlemeye devam etmektedir**: Evet, İran ve İsrail görünürde amansız düşmandır, fakat pratikte birbirlerinin politikalarına gerekçe oluşturup güç devşirdikleri bir simbioz yaşamaktadırlar. Ne var ki bu tehlikeli oyunun sonu iki taraf için de yıkım olabilir; zira bölgedeki kutuplaşma her geçen gün daha kırılgan hale gelmektedir. 2025'teki savaş, bu dengenin ilk ciddi çatırdamasıydı. Eğer benzer bir çatışma tekrarlanırsa, işler kontrolden çıkıp her iki tarafı da ciddi zarara sokabilecek bir **geniş savaşa** dönüşme ihtimali şimdilik az da olsa vardır. Bu yüzden, her iki ülkenin de aslında uzun vadeli çıkarı, kontrollü bir düşmanlıktan ziyade, gerginliği azaltacak mekanizmalar kurmaktan geçmektedir – ki mevcut şartlarda böyle bir irade pek görünmemektedir.

“Direniş Eksenini”nin Sarsılışı: Suriye’nin Kaybı, Hizbullah’ın Zayıflaması

İran’ın 1979’dan sonra şekillendirdiği dış politika stratejisinin merkezinde, Ortadoğu’da **“Direniş Eksenini”** denilen bir ittifak ağı kurmak vardı. Bu eksen; İran’ın liderliğinde Suriye, Hizbullah (Lübnan), Hamas ve İslami Cihad (Filistin), Iraklı Şii milis gruplar ve Yemen’de Ensarullah (Husiler) gibi unsurlardan oluşuyordu. Bu sayede Tahran, İsrail ve ABD’ye karşı geniş bir cephe oluşturduğunu savunuyor, kendini bölgesel bir “anti-emperyalist direnç” önderi olarak konumlandırıyordu. Ne var ki 2024 sonu ve 2025’te yaşanan gelişmeler, bu eksenin derinden sarstı.

En önemlisi, **Suriye’de Beşşar Esad rejiminin devrilmesi** İran’ın dört onyıllık bir müttefikini kaybetmesi anlamına geldi. 2011’de Arap Baharı sırasında başlayan Suriye İç Savaşı’nda Esad’ı desteklemek için İran milyarlarca dolar harcamış, Hizbullah başta olmak üzere binlerce Şii milisi Suriye’ye savaşa göndermiş, hatta bin civarı Devrim Muhafızı personeli sahada görev yapmıştı. Bu sayede Esad 2020’lere kadar iktidarda kalabildi. Fakat 2024 yılında, İsrail’in yoğun saldırıları ve içerideki isyan dalgaları neticesinde **Şam’daki rejim çöktü**. Aralık 2024’te Esad ülkeyi terk etmek zorunda kaldı ve muhalif grupların öncülüğünde Türkiye ve Batı destekli yeni bir geçiş yönetimi oluşturuldu. İran için bu gelişme adeta bir kâbus senaryosuydu: Suriye, İran’ın Arap dünyasına açılan kapısı ve İsrail’e karşı kara bağlantısı sağlayan stratejik koridoruydu. **Esad’ın düşmesiyle Tahran, yalnızca 40 yıllık bir müttefikini yitirmedi, aynı zamanda Tahran-Bağdat-Şam-Beyrut hattındaki hayati kara ikmal yolunu da büyük ölçüde kaybetti**.

Bu durum, “direniş eksenini” bileşenlerini her cephede etkiledi. **Lübnan Hizbullah’ı**, Suriye üzerinden gelen silah ve lojistik desteğe büyük oranda bel bağlamıştı. Şam’daki dost hükümet sayesinde İran, Lübnan’a hem silah sevkiyatı yapıyor hem Hizbullah savaşçılarını Suriye üzerinden eğitip donatabiliyordu. Şimdi **kara bağlantısı kesildiği gibi, Suriye’de yeni yönetimin İran karşıtı bir çizgide olması riski belirdi**. Nitekim Suriye’de iktidara gelen Sünni ağırlıklı geçiş hükümeti, İran’ın ülkedeki tüm askeri varlığını sonlandıracağını ve **İran’ın silah transferine izin vermeyeceğini** açıkladı. Hatta hükümetin başına geçen Ahmed el-Şaraa, İsrail’le düşmanlık gütmeyeceklerini, ülkeyi savaşa sokmak istemediklerini belirtti ki bu İran için alarm demektir. İsrail de bu fırsatı kullanarak Suriye’nin güneyinde fiili bir tampon bölge oluşturdu ve sınıra kadar askerlerini konuşlandırdı. Sonuç olarak Hizbullah, İsrail’le muhtemel bir çatışmada artık arkasında derinlik bulamayacağı bir duruma geldi. Bu da örgütün hem moral hem stratejik konumunu zayıflattı.

Zaten Hizbullah, 2024 içerisinde ağır kayıplar vermişti. İsrail’in artan insansız hava aracı saldırıları ve özel operasyonları sonucu **Hizbullah lideri Hasan Nasrallah suikastla öldürülmüştü**. Örgüt, tarihinde ilk defa liderini kaybetti ve bu ciddi bir sarsıntı yarattı. İsrail ayrıca Hizbullah’ın saha komutanlarına yönelik suikastlar düzenleyip örgütü başsız bırakmaya çalıştı. Her ne kadar İran lideri Hamaney “*Hizbullah yaşıyor, direniş devam ediyor*” diye açıklamalar yapsa da gerçekçi bakıldığında Hizbullah 2025’e girerken tarihinin en zor dönemlerinden birini yaşıyor. Hem Suriye’deki lojistik desteği sekteye uğradı, hem lider kadrosundan önemli isimleri kaybetti. İsrail de bu zayıflığı fırsat bilerek Lübnan’a dönük tehditlerini artırdı; her ne kadar Gazze’de ateşkes sonrası bir nebze sükûnet olsa da, kuzey cephesinde durum gergin.

Yemen cephesi ise İran’ın elinde kalan belki de tek rövanş alanı oldu. İsrail, Suriye’de başarı kazandıktan sonra dikkatini **Yemen’deki Husilere** çevirdi. 2024 ortasından itibaren İsrail, Husilerin İsrail’e fırlattığı insansız hava araçları ve füzelere misilleme olarak Yemen’de bazı hedefleri vurmaya başladı. Temmuz-Kasım 2024 arasında İsrail, Yemen’de üç kez hava saldırısı düzenleyip Husi altyapısını hedef aldı. Aralık 2024’te de Yemen’in Kızıldeniz kıyısındaki liman şehri Hudeyde’ye baskın yaparak bir petrol tesisi ve gemileri vurdu. Bu saldırılarda sivil can kayıpları da yaşandı (en az 9 ölü) ve Husi yönetimi intikam sözü verdi. Sonuçta Husiler, 2024 sonlarında ve 2025 başlarında İsrail’e karşı saldırılarını yoğunlaştırdılar. **Balistik füzeler Tel Aviv’e kadar ulaştı**: Aralık 2024’te bir Husi balistik füzesi Tel Aviv’de bir parka düşüp 16 kişiyi yaraladı. Ocak 2025’te de yine Husilerin fırlattığı iki füze kısmen

önlense de enkaz parçaları bir okulun üzerine düşerek panik yarattı. Bu, İsrail tarihinde görülmemiş bir durumdu – Yemen gibi uzak bir cepheden füzeler geliyordu. İran, bu saldırıları alenen üstlenmese de **Husilerin arkasındaki güç olarak prestij kazandı.**

Irak'ta ise İran nüfuzu halihazırda bir **aşınma süreci** içinde. 2018'den beri Irak'ta oluşan milliyetçi dalga, “İran da ABD de dışarı” sloganıyla kendini göstermiş, 2019'daki protestolarda Necef'te İran konsolosluğu yakılmıştı. 2022'de Irak'ta daha İran mesafeli bir hükümet göreve geldi; Başbakan Muhammed Şiya Sudani denge politikası izlemeye çalıştı ama **ABD'nin baskısı** da giderek arttı. 12 Gün Savaşı sonrasında ABD, Irak hükümetine net bir mesaj verdi: Ülkedeki İran yanlısı milislerin silahsızlandırılmasını istedi ve aksi halde gerekirse **askeri güç kullanabileceğini** ima etti. Bu, Bağdat için zor bir durum. Zira İran'a sadık Şii milisler (Haşd-i Şaabi bünyesindeki gruplar) yıllardır DAESH'le mücadele kisvesiyle meşrulaştırılmış ve güvenlik kurumlarına entegre olmuş vaziyette. Önümüzdeki süreçte, İran'ın bölgedeki bu son kalesi sayılabilecek milis etkisinin de gerilemesi olası. Eğer Irak'ta İran etkisi ciddi şekilde azalır, bunun sonuçları neler olabilir? Birincisi, **İran'ın bölgesel erişimi dramatik biçimde kısıtlanır.** Zira İran için Irak, hem dini nüfuz (Necef sayesinde) hem askeri lojistik (Suriye'ye geçiş koridoru) hem ekonomik nefes borusu (ambargo döneminde ticari arka kapı) anlamına geliyordu. Irak'taki kayıp, İran'ı kendi sınırlarına hapseder. İkincisi, **Irak daha bağımsız bir politika izleyebilir** ve Körfez Arap ülkelerine yakınlaşabilir; bu da İran'ı çevrelenmiş hissettirebilir. Üçüncüsü, Haşd-i Şaabi zayıflarsa, Irak iç siyaseti daha milli bir çizgiye kayar ve İran'ın “arka bahçesi” olma niteliğinden çıkar. Bu da İran'ın ideolojik projesine (devrim ihracı vs.) büyük darbe olur.

Tüm bu tablo, aslında **jeopolitik güç dengelerinin İran aleyhine değiştiğini** gösteriyor. İran projesi ciddi sekteye uğramış durumda: Suriye'de yeni bir sayfa açıldı, Hizbullah sıkıştı, Irak mesafeleniyor, Lübnan'da ekonomik kriz Hizbullah'ın halk desteğini kemirdi, Yemen'de dahi Husiler uluslararası baskı altında. “Direniş eksenini köktü mü?” sorusuna İran lideri Ali Hamaney Aralık 2024'te şöyle cevap verdi: “*Direniş bir donanım değil ki bombalarla yok edilsin; bu bir inançtır ve baskılandıkça daha da güçlenir*”. Hamaney, eksenin tüm bölgeyi kapsayacak şekilde genişleyeceğini, eninde sonunda ABD'yi bölgeden atacaklarını iddia etti. Bu söylem, moral aşılama amacını taşısa da realite daha karmaşık. İran'ın güvenlik stratejistleri, gelinen noktada **ekseni yeniden tanımlama gereği** üzerinde duruyorlar. Bazı uzmanlar, “**eksensiz direniş**” kavramını ortaya attı: Yani coğrafi bağlantılar ve devlet ittifakları zedelense de, anti-ABD/İsrail ideoloji sürdükçe direniş fikri canlı kalacak. Nitekim İran şimdi, eksenin ilk savunma hattını Irak ve Yemen'e çekmekte, geri kalan cephelerde gücünü düşük profile de olsa devam ettirme çabasıdadır. Örneğin **Vali Nasr** gibi uluslararası ilişkiler uzmanları, “*Eksen artık İran'dan Levant'a uzanan uyumlu bir ağ olmaktan çıktı; şimdi İran ileri savunmasını Irak ve Yemen'de tahkim ederken, diğer unsurlar geçmişe kıyasla düşük kapasiteyle ve kendi başlarına hareket ediyor*” diye durumu özetliyor. Bu, pratikte İran'ın etki alanının daralıp parçalara ayrıldığını gösteriyor.

İran açısından Suriye'deki kayıp özellikle **psikolojik bir yenilgi** de sayılır. Çünkü Suriye, İran'ın Arap dünyasındaki tek devlet müttefikiydi ve 1979 devriminden beri İran dış politikasının en büyük yatırımlarından biriydi. Onu kaybetmek, “devrim ihracı” politikasının iflası gibi yorumlanabilir. Bunu kabullenmek istemeyen Hamaney ve kadrosu, Suriye'deki yeni yönetime açıkça meydan okumaya başladı. 2024 sonunda Hamaney bir konuşmasında “*Suriye'nin yeni hükümetiyle barış içinde yaşamayı temenni ederiz, ancak İsrail'le mesafesini koruyup direniş çizgisinde olmadıkları sürece meşru görülemeyeceklerini*” ima etti. Hatta Kudüs Gücü içinde Suriye'de yeni kurulan yönetime karşı yeraltı direnişi örgütlemekten bahsediliyor. İran medyasında, Suriye'de ortaya çıkan ufak tefek rejim karşıtı protestoların arkasında İran'ın parmağı olduğu iddiaları dolaşıyor; bazı sahte videolarla Suriye'de İran yanlısı grupların varlığı vurgulanıyor. Hatta Aralık 2024'te İran Ulusal Güvenlik Yüksek Konseyi'ne yakın bir gazete, Suriye'nin yeni liderlerini “*hain gençler*” diye niteleyip bunların uzun süre dayanamayacağını yazdı. Tüm bu göstergeler, **Tahran'ın Suriye'yi tamamen bırakmaya niyetli olmadığını** gösteriyor. Hamaney'in 23 Aralık 2024'teki konuşması da bu bağlamda çok sertti: “*Suriye'nin yeni hükümetiyle uzlaşmak bir hata olur. O hükümet devrilmelidir. Bu uğurda elimizden geleni yapacağız.*” Mesajını verdi. Hatta **Kudüs Gücü'ne, Suriye'de yeni yönetime karşı bir direniş grubu oluşturma talimatı verdiği** iddia edildi. Eğer bu doğruysa, İran Suriye'yi ikinci bir Afganistan'a çevirecek uzun soluklu bir gizli savaş peşinde olabilir.

Bu tablonun İran iç politikasındaki yansıması da önemlidir. Rejimin ideologları, Suriye ve eksen kayıplarını halka açıklamakta zorlanıyor. Kimi İranlı aydınlar açıkça “*On yıllardır yatırım yaptığımız unsurları kolay kolay bırakmayız*” diyerek rejime yakın çizgide mesajlar verse de, analizlerde **bölgesel politikanın iflas ettiği** dile getirilmeye başladı. Hamaney ise bu eleştirileri vatana ihanetle suçlayıp bastırmaya çalışıyor: Suriye'deki yenilgiyi dile getirenleri “*düşmanın paralı askeri*” olmakla itham etti ve sert tedbirler alınması çağrısında bulundu. Bu, rejimin ne kadar köşeye sıkıştığının göstergesi aslında. Bunca ekonomik sıkıntı varken dışarıya onca kaynak harcıyıp sonunda başarı elde edememek, içeride eleştirileri artırıyor. Hamaney ise hatayı kabul etmek yerine realiteyi çarpıtma yolunu seçiyor; Suriye'de yenilmediklerini, bilakis daha büyük bir zafer için geri çekildiklerini iddia ediyor.

Özetle, **İran'ın bölgesel nüfuz projesi 2025 itibarıyla en zayıf noktasında**. Direniş ekseninin coğrafi ayakları birer birer kırıldı; geriye ideolojik retorik kaldı. İran şimdi, Yemen ve Irak gibi kalan son etki alanlarını korumaya odaklanmış durumda. Ancak bu cephelerde de İsrail ve ABD'nin baskıları artıyor. Önümüzdeki dönemde İran'ın Irak'ta nüfuzunun azalması halinde, bölgede tamamen savunma pozisyonuna çekilmiş bir İran görebiliriz. Bu da Ortadoğu'da güç dengesini Suudi Arabistan-İsrail eksenine lehine değiştirebilir. İran bunu engellemek için elindeki tüm kartları kullanacaktır – ki bu kartlardan biri de iç siyasette belirli değişikliklere gitmek, dışarıya karşı pazarlık yapabilecek daha ılımlı yüzler çıkarmak olabilir.

İşte bu noktada, **Mesud Pezeşkiyan'ın cumhurbaşkanı seçilmesi** olgusu önem kazanıyor. Pezeşkiyan, nispeten daha merkezci ve diyalog yanlısı bir siyasetçi olarak biliniyor. Onun 2025'te göreve getirilmesi, belki de rejimin Batı ile (özellikle Trump yönetimiyle) müzakere edebilecek bir ekibi sahneye çıkarma planının parçası olarak yorumlanabilir.

İran İç Siyasetinde İpuçları: Pezeşkiyan'ın Yükselişi ve Rejim Stratejisi

İran'da Haziran 2025'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri, son yıllardaki en dikkat çekici siyasi gelişmelerden biriydi. Zira bu seçimde sürpriz bir şekilde **Mesud Pezeşkiyan** zafer kazandı. Pezeşkiyan, geçmişte reformist kanatla yakın ilişkileri olan, ılımlı üslubuyla tanınan bir siyasetçi. Tıp doktoru kökenli Pezeşkiyan, 2000'lerde Sağlık Bakanı olarak görev yapmış, daha sonra milletvekili ve Meclis Başkanvekili pozisyonlarında bulunmuştu. Muhafazakâr rakipleri karşısında halkın ekonomik değişim ve uluslararası izolasyonun bitmesi arzusunu arkasına alarak beklenmedik bir oy oranıyla kazandı. Onun seçilmesi, **İran'ın müesses nizamının tek tipçi (tamamen radikal muhafazakâr) yönetim oluşturma planından geri adım attığının bir işareti olabilir mi?** Birçok gözlemciye göre evet: Rejim, toplumdaki baskıyı hafifletmek ve dış dünyaya karşı esneklik gösterebilmek için Pezeşkiyan gibi daha yumuşak bir yüzü öne çıkardı.

Bu hamlede, özellikle **Trump'ın olası ikinci başkanlık dönemine hazırlık** boyutu dikkat çekiyor. Donald Trump, 2024 Kasım'ında ABD başkanlık seçimini kazanarak 2025 başında göreve başlayacağını ilan ettiğinde, İran'da alarm zilleri çaldı. İlk Trump döneminde anlaşmadan çekilip azami baskıyı uygulayan Washington, ikinci dönemde muhtemelen daha da sert adımlar planlayacaktı. İran rejimi, **böyle bir liderle ancak esneyebilen ve müzakereye açık bir ekip üzerinden baş edebileceğini** değerlendirmiş olması mümkün. Pezeşkiyan'ın gelişi de bu bağlamda “ABD ile konuşabilecek birinin sahneye çıkarılması” şeklinde okundu.

Nitekim Pezeşkiyan, göreve gelir gelmez diplomasi trafiğine başladı. Eylül 2025'te BM Genel Kurulu sırasında New York'ta Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ile görüştü ve Avrupalılarla temaslar kurdu. Basına yansıyan haberlere göre, Macron'la görüşmesinde **Trump'ın ikinci dönemine dair bir “yol haritası”** üzerinde görüş alışverişi yaptı. Pezeşkiyan, İran'ın nükleer konuda esneklik sinyali verebileceğini ancak ABD'nin de doğrudan görüşmelere razı olması gerektiğini ilettili. Hatta Eylül sonunda BM Güvenlik Konseyi'nde snapback kararının onaylanması sonrası Pezeşkiyan, *“Yaptırımlara boyun eğmeyeceğiz ama diplomasiye de kapımız açık”* diyerek çift yönlü bir mesaj verdi. Bu, selefi İbrahim Reisi'nin sert üslubundan farklıydı.

Trump yönetimi ise İran'dan gelen bu değişim sinyallerine ihtiyatla yaklaştı. **ABD Dışişleri Özel Temsilcisi Steven Witkoff**, Eylül 2025'te “İranlılarla konuşmaya hazırız ama somut adım bekliyoruz” derken Pezeşkiyan kanadı Fransa üzerinden bazı öneriler sunmuştu. İddiaya göre İran, snapback'i erteletmek karşılığında 60% zenginleştirilmiş uranyum stokunu üçüncü bir ülkede muhafaza etmeye razı olacaktı; buna karşın ABD'nin bazı yaptırımları gevşetmesi talep edilecekti. Fransa bu teklife sıcak yaklaşırsa da, Trump ekibi daha fazlasını istediği için anlaşma gerçekleşmedi.

Yine de bu diplomatik trafik gösteriyor ki, Pezeşkiyan döneminde İran, **yeniden müzakere masasına dönmeye daha istekli** bir profil çiziyor. Pezeşkiyan'ın özellikle 12 Gün Savaşı sonrası takındığı tavır da dikkat çekiciydi: Savaş sonrası basın toplantısında BM Antlaşması'na bağlılık vurgusu yaptı, Nükleer Silahsızlanma Anlaşması'ndan (NPT) çıkmayacaklarını taahhüt etti, ancak snapback'in haksızlık olduğunu da dile getirdi. Yani bir denge gözetken söylem kullandı. Bu tavır, Batı başkentlerinde “İran'da konuşabilecek bir muhatap var” algısını uyandırdı.

İç politikada ise Pezeşkiyan, **halkın ekonomik şikayetlerini anladığı mesajını vererek** toplumsal tansiyonu düşürmeye çalışıyor. Göreve gelir gelmez akaryakıt sübvansiyonlarında kesinti yapmayacağını, temel gıda fiyatlarını kontrol altına alacaklarını açıkladı. Hatta enerji krizinde halka bizzat özür dilemesi, önceki yönetimlerden farklı bir yaklaşım oldu. Bunlar küçük adımlar olsa da, kitlelerin öfkesini bir nebze yatıştırdı. Rejimin sert kanadının Pezeşkiyan'a ne kadar alan tanıyacağı belirsiz. Ancak onun varlığı bile, özellikle şehirli orta sınıf nezdinde “belki uluslararası yalnızlık biter, ekonomik düzelme gelir” şeklinde bir ümit yarattı. Kontrollü bir iyimserlik atmosferi yaratıp halkın patlama noktasını biraz geri çekmek stratejisinin bir yansıması olarak görülebilecek bu hamlelerin ne kadar sonuç vereceği ekonomik gelişmelere bağlı.

Pezeşkiyan'ın **rolünü bir satranç taşı** gibi değerlendirenler de var. Yani rejim nihai çizgilerinden vazgeçmeyecek fakat görüntüyü yumuşatmak için onu vitrine koydu. Örneğin İsrail basını, *“Hamaney sahte bir ılımlı çıkarıp dünyayı*

aldatmaya çalışıyor” diye haberler geçti. İran’daki muhalif çevreler de Pezeşkiyan’ın gerçekte yetkisiz olduğunu, esas kararların Hamaney ve Devrim Muhafızları tarafından alındığını savunuyor. Ancak cumhurbaşkanının vitrin değeri İran siyasetinde küçümsenemez. Hatemi döneminde (1997-2005) de rejim temelde değişmese de dış dünya ile diyalog gelişmiş, içeride görece açık bir atmosfer yaşanmıştı. Pezeşkiyan’la **yeni bir Hatemi etkisi** yaratma çabası mevcut.

Öte yandan, Pezeşkiyan’ın seçilmesi, rejim içindeki **pragmatist kanadın yeniden güçlendiğinin** işareti olabilir. Uzun süre muhafazakârlar (Ahmedinejad ve Reisi gibi) tek renkli bir yönetim kurmuştu. Şimdi ekonomik kriz ve dış baskılar altında, pragmatik-devrimci (örneğin Rafsancani ve Zarif çizgisinden gelen) kişiler yeniden önem kazandı. Bu kesim, **Çin ve Rusya ile yakınlaşırken Batı ile de tamamen köprüleri atmama** eğiliminde. Pezeşkiyan da bu dengeci ekole uygun. Nitekim cumhurbaşkanı olur olmaz ilk ziyaretlerinden birini **Çin’deki ŞİÖ (Şanghay İşbirliği Örgütü) Zirvesi’ne** yaptı ve burada Xi Jinping ile fotoğraf verdi. Aynı zamanda New York’ta Macron ve başka Avrupalılarla görüştü. Bu, çok yönlü dış politikanın ifadesi.

Özetle, **Mesud Pezeşkiyan’ın cumhurbaşkanlığı**, İran siyasetinde rejimin taktik bir esneme hamlesi olarak değerlendirilebilir. Müesses nizam, iç ve dış baskıları hafifletmek adına tek tip kadro modelinden vazgeçip, gerektiğinde müzakere edebilecek bir yüzü iktidara getirmiştir. Bu elbette derin yapının değiştiği anlamına gelmez; nihai karar mercii Hamaney ve ona bağlı kurumlar olmaya devam eder. Ancak Pezeşkiyan gibi bir figürün bulunması, özellikle Trump’lı bir dünyada İran’a hareket alanı sağlayabilir. Nitekim ABD basınında, Trump’ın ekibinin **Pezeşkiyan’la olası görüşmesi** ihtimalini değerlendirdiği görülüyor. Hatta İran yanlısı Amerikan lobi grubu NIA, muhtemel bir Trump-Pezeşkiyan zirvesi için çağrı yapıp “yeni bir savaşı önlemek adına bu fırsat kaçmamalı” dedi. Bunlar tabii ki şimdilik spekülasyon. Ama ortada somut bir gerçek var: İran rejimi, kendini korumak adına yöntem değişikliğine gidebileceğini Pezeşkiyan ile gösterdi. Bu bağlamda, Tahran’ın son dönemdeki **Çin ve Rusya ile artan iş birliği** de aynı stratejinin parçasıdır – yani Batı’ya karşı koz kazanmak için Doğu ile dayanışma ve alternatifler geliştirme.

Doğu’ya Yöneliş: Çin ve Rusya ile İş Birliğinin Derinleşmesi

ABD ve Batı yaptırımları karşısında İran, son yıllarda **jeopolitik eksenini Doğu’ya doğru kaydırma** gayretinde. Bu kapsamda **Çin ve Rusya**, İran için hayati ortaklar haline geldi. 2025 itibarıyla geline nokta, Tahran yönetimi Moskova ve Pekin ile siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerini şimdiye kadarki en yüksek düzeyine çıkarmış durumda. **Çin-İran ilişkisi** temelde güçlü ekonomik bağlarla tanımlanıyor. Çin, uzun süredir İran petrolünün en büyük müşterisi. ABD yaptırımları nedeniyle Avrupa ve diğer alıcılar çekilince, Çin İran petrolünü indirimli fiyatlarla almaya devam etti. 2023-2025 arasında Çin’in günlük ortalama 800 bin varil civarında İran petrolü aldığı tahmin ediliyor ki bu, İran’ın sınırlı ihracatının can damarıdır. Pekin yönetimi, bir yandan ABD yaptırımlarına resmen karşı çıksa da diğer yandan bu alışverişi görece düşük profilli tutarak ilişkisini yürüttü. Örneğin tankerler sık sık izleyici cihazlarını kapatarak sevkiyat yaptı, Çin gümrük kayıtlarında İran petrolü farklı ülkelerden geliyormuş gibi gösterildi. **Çin böylece İran’a ekonomik nefes aldırırken, ucuz petrol avantajını da kullanmış oldu.**

2021’de imzalanan **Çin-İran 25 Yıllık Kapsamlı İş Birliği Anlaşması** da bu yakınlaşmanın çerçevesini çizdi. Bu anlaşmaya göre, Çin önümüzdeki 25 yıl boyunca İran’a 400 milyar dolara varan yatırım yaparak, karşılığında enerji ve altyapı projelerinde imtiyazlar elde edecekti. Her ne kadar bu rakamlar biraz sembolik olsa da fiiliyatta Çin’li şirketler İran’da bazı projelere giriştiler: mesela güneyde petrokimya tesisleri, kuzeyde demiryolu inşaatları gibi. Ayrıca Çin, İran’ı kendi küresel girişimlerine dahil etti. **Bir Kuşak Bir Yol (BRI)** projesinin bir ayağı olarak, İran’dan Avrupa’ya uzanacak demiryolu ve liman projeleri gündeme geldi. 2025’te **Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru** kapsamında Rusya-Azerbaycan üzerinden İran’a inecek demiryolu ve oradan Hint Okyanusu’na erişim konusu, Çin’in de ilgilendiği bir proje haline geldi. İran, Rusya ile birlikte Reşt-Astara demiryolu inşaatına hız vererek bu koridoru 2025 sonuna dek tamamlamayı hedeflediğini açıkladı.

Siyasi alanda da Çin, İran’a destek oldu. BM Güvenlik Konseyi’nde Eylül 2025’te snapback oylaması gündeme geldiğinde, **Çin Rusya ile birlikte çekimser kalmak yerine net şekilde karşı çıktı** ve E3’ün karar tasarısını veto etti (ancak veto edilemez bir mekanizma olduğundan sonuç alamadı). Yine de bu duruş, Pekin’in Tahran’la dayanışmasını gösterdi. Çin Dışişleri Bakanı, E3’ün adımını “hukuka aykırı” diye niteleyip İran’ın yanındayız mesajı verdi.

Rusya-İran ilişkisi ise son dönemde adeta bir **stratejik ittifaka** dönüştü. Özellikle Rusya’nın 2022’de Ukrayna’yı işgaliyle birlikte Moskova ağır yaptırımlara maruz kalınca, **Rusya ve İran kendilerini benzer durumda buldular** ve iş birliği imkanlarını keşfettiler. İran, Rusya’ya insansız hava araçları (Şahid-136 kamikaze dronları gibi) satarak Ukrayna savaşında Kremlin’e destek verdi; karşılığında Rusya da İran’a hava savunma sistemleri ve askeri teknoloji transfer etti. 2023-2024’te bu iş birliği ivme kazandı. Hatta İran’ın Rusya’dan Su-35 savaş uçakları satın almak üzere anlaştığı, bunun BM yaptırımları tarafından yasaklanmasına rağmen Rusya’nın teslimatı yapmayı planladığı ortaya çıktı. 2025 Kasım ayında sızan Rostec belgelerine göre, **Rusya İran’a 48 adet Su-35 göndermek için hazırlık**

yapıyor, hatta İrkutsk'tan İran'a askeri kargo uçaklarının düzenli seferlere başladığı rapor ediliyor. Bu, İran'ın hava kuvvetlerini modernize etmesi anlamında bir başlangıç olabilir. Ayrıca Rusya, İran'a S-400 veya benzeri gelişmiş hava savunma sistemleri vermeyi değerlendiriyor – ki bu gerçekleşirse İsrail'in İran'a saldırı planları hayli zorlaşacaktır.

Nükleer iş birliği de iki ülkenin gündeminde. Rusya zaten İran'ın Buşehr Nükleer Santrali'ni inşa etmişti. Şimdi İran, Rusya'ya en az 5 yeni nükleer santral daha inşa ettirmek istediğini duyurdu, hatta sonra bunu 8'e çıkardı. Rusya'nın resmî açıklamaları daha temkinli olsa da 25 milyar dolarlık Hormoz Nükleer Santrali için bir anlaşma imzalandığı bildirildi. Eğer bu projeler gerçekleşirse, İran hem enerji üretimini artıracak hem de nükleer altyapısını genişletecek, tabii barışçıl amaçlı olarak. Bu arada böyle anlaşmalar, **Rus şirketlerine İran'da uzun vadeli varlık ve gelir imkânı** sunarak iki ülkeyi daha da birbirine bağlıyor.

Ekonomik alanda, Rusya ve İran **yaptırımları delmek** için çeşitli mekanizmalar kuruyor. Finansal mesajlaşma sistemi SWIFT'ten dışlanan iki ülke, kendi bankalarını birbirine bağlayacak bir ara sistem üzerinde çalıştı ve 2023'te test etmeye başladı. **Milli paralarla ticaret** de teşvik ediliyor: İran, Rus rublesini ve Çin yuanını rezerv para olarak Merkez Bankası'na dahil etti. 2025'te İran ile Rusya arasındaki ticaret, resmi rakamlara göre 4-5 milyar dolar seviyesindeydi. Bu görece küçük görünebilir fakat artış trendinde ve Rusya'nın Batı'dan kopmasıyla daha da artması bekleniyor. Rus şirketleri, Batı pazarlarından çıktıkları için İran'ı yeni fırsat olarak görüyor. Örneğin 2025'te bazı büyük Rus şirketlerinin İran'a girmek için özel izinler aldığı, İran hükümetinin de onlara **“özel koşullar”** sağladığı kulislere konuşuldu. Bu özel koşullar, vergi muafiyeti veya yerel ortak zorunluluğundan muafiyet gibi avantajlar olabilir. Bu sayede Rusya, İran pazarında Çin'e rakip olacak şekilde konum almaya çalışıyor. İran da bundan memnun; zira **uluslararası izolasyonda kendisine yardım edecek aktör sayısının artırılması stratejik bir yönelim**.

Bir diğer önemli boyut, **askeri caydırıcılık açısından Rusya'nın İran'a sağladığı dolaylı şemsiye**. 12 Gün Savaşı'nda İsrail ve ABD İran'ı bombalarken, Rusya dikkat çekici biçimde tarafsız kaldı ne İran'a yardım etti ne de saldırıyı onayladı. Ancak savaş sonrası dönemde, Rusya'nın varlığı İran için dolaylı bir güvence oldu. Çünkü İsrail, saldırılar sırasında **Rus hedeflerine bilerek dokunmadı** – örneğin Suriye'deki Rus üslerine veya İran'daki Rus personeline (Rus danışmanlar Buşehr santralinde vb. mevcuttur) saldırmamaya özen gösterdi. Bu durum, Tahran'da “Eğer Rusya daha görünür şekilde İran'da varlık gösterirse, İsrail bir daha aynı rahatlıkla saldırmaya cesaret edemeyebilir” düşüncesini doğurdu değerlendirmesini yapmak mümkün. Yani Rus varlığı bir nevi **pasif caydırıcılık kalkanı** sağlayabilir. Şimdi İran, Ruslarla nükleer santral gibi projeleri hızlandırarak ve belki onlara askeri tesislerde küçük roller vererek bu kalkanı güçlendirmek istiyor. Rusya ise bunu, ABD'ye ve İsrail'e “Orta Doğu'da da ben varım” mesajı vermek için kullanabilir.

Diplomatik platformlarda da İran, Rusya ve Çin'le yakın hareket ediyor. 2023'te İran, **Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ)** tam üye oldu; 2024'te **BRICS grubuna** (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika + yeni üyeler) katılmak üzere davet aldı ve 2024 sonunda resmen katılım anlaşmasını imzaladı. Bu sayede Tahran, kendini alternatif küresel kurumların parçası yaparak Batı dışı blokla entegrasyonunu artırdı. ŞİÖ zirvesinde Pezeşkiyan'ın boy göstermesi de bu yeni yönelimin sembolik anlarından biriydi.

Özetle, **İran-Çin-Rusya etkileşimi karşılıklı çıkarlara dayanıyor**: İran, ekonomik ve askeri açılardan nefes almak ve Batı'ya karşı denge unsuru elde etmek için bu iki güce yaslanıyor; Çin ve Rusya ise ABD ile rekabetlerinde İran'ı yanlarında tutarak hem stratejik konum elde ediyor hem enerji akışını ve Pazar paylarını güvenceye alıyorlar. Bu ilişkilerin derinleşmesi, Batı'nın İran'a karşı uyguladığı yaptırımların etkisini bir nebze yumuşatıyor, fakat tam anlamıyla telafi edemiyor. Örneğin Çin ve Rusya, BM yaptırımlarının geri gelmesine karşı çıksa da (Kasım 2025 UAEA Yönetim Kurulu kararında Rusya ve Çin “hayır” oyu verdi), bu yaptırımların fiilen delindiği anlamına gelmiyor; sadece İran'a diplomatik destek vermiş oluyorlar.

Sonuç olarak, İran'ın Doğu ile artan iş birliği, mevcut sıkışmışlığında **bir çıkış yolu arayışı** olarak görülebilir. Bu sayede İran, ABD baskısına tamamen boyun eğmeden ekonomik varlığını sürdürmeyi, savunma kabiliyetini güçlendirmeyi ve rejimin ömrünü uzatmayı hedefliyor. Ancak bunun da maliyetleri yok değil: İran, Rusya ve Çin'e bu denli bağımlı hale gelerek onlara bazı tavizler vermek zorunda (örneğin Çinli firmalara ucuz fiyatlı uzun vadeli petrol kontratları, Rus firmalara imtiyazlar gibi). Yine de Tahran'ın stratejik hesabı, **çok kutuplu dünya eğiliminden yararlanmak** ve izole olmaktan kaçınmak yönünde.

Türkiye-İran Rekabetinde Yeni Boyutlar: Suriye Sonrası Denge ve YPG Kartı

Türkiye ve İran, tarih boyunca hem iş birliği yapabilmiş hem de rekabet yaşamış iki bölgesel güçtür. Son yıllarda ortak çıkar alanları (örneğin Katar krizi, İsrail-Filistin meselesi) kadar çıkar çatışması yaşadıkları konular da vardı. **Suriye İç Savaşı**, bu rekabetin en somut zeminiydi: Ankara, Esad karşıtı Sünni isyancıları desteklerken; Tahran, Esad rejiminin bekası için çabaladı. 2024 sonunda Suriye'de Esad rejiminin düşmesiyle, kazanan taraf Türkiye destekli blok oldu ve İran büyük bir yenilgi aldı. Bu durum, iki ülkenin bölgedeki nüfuz dengesini Türkiye lehine değiştirdi.

Tahran, Ankara'yı Suriye'de **kendi çıkarlarına darbe vurmakla** suçlar hale geldi. İran devletine yakın medya organları, açıkça Türkiye'yi ABD ve İsrail'le iş birliği yaparak Esad'ı devirmekle itham eden yayınlar yaptılar. Hatta bazı İranlı yorumcular sert ifadeler kullandılar.

Bu atmosferde, **İran'ın bazı kesimlerinin Türkiye'ye karşı söylemlerini sertleştirmesi** sürpriz değil. 2025 başında İran Meclisi'nde bazı milletvekilleri Türkiye'nin rolünü kınayan konuşmalar yaptılar.

Suriye'nin Türkiye eksenine girmesi, İran'ı önümüzdeki süreçte Suriye'de **mümkün olan her kartı kullanmaya** itecektir. Bu kartlardan biri, Suriye'deki **YPG/PYD varlığı** olabilir. İran, Türkiye ile ilişkilerini gözeterik uzun süre Suriye'de YPG'yi dengeleme politikasına gitti. Ancak şartlar değişti: Şimdi Türkiye, İran'ın Suriye'deki etkisini minimuma indirmek peşinde. İran da **Türkiye'ye karşı YPG kozunu kullanmayı düşünebilir**. Bu ne demek? Örneğin İran, Suriye'nin kuzeydoğusunda ABD himayesindeki yarı-özerk Kürt yönetimiyle temasa geçebilir, gizli ittifaklar kurabilir. Hatta YPG/PYD'ye belli lojistik veya askeri yardımlarda bulunabilir. Bunlar ihtimal dahilinde.

İran-Türkiye ilişkisinde **Kafkasya cephesi** de son dönemde hassas. 2020'de Azerbaycan'ın Karabağ zaferi, Türkiye'nin desteğiyle kazanıldı ve bu **Bakü-Ankara eksenini güçlendirdi, Tahran'ı tedirgin etti**. İran, kuzey sınırında Türkiye ve İsrail etkisinin artmasını ulusal güvenlik tehdidi sayıyor. Azerbaycan-İsrail ilişkileri çok iyi olduğundan, İran bunu adeta "İsrail kuzey cephemize yerleşti" diye görüyor. 2023 ve 2024'te İran-Azerbaycan arasında ciddi diplomatik krizler çıktı; İran sınırda tatbikatlar yaptı. Hatta Ekim 2023'te İran Devrim Muhafızları Genel Komutanı, "**Kafkasya'da kırmızı çizgimiz Türkiye'nin pantürkist emellerine geçit vermemektir**" gibi sert bir açıklama yaptı.

Bütün bu birikim sonucunda, **İran'ın bazı radikal unsurlarının Türkiye'ye karşı hasmane politikalar geliştirmesi olası**. YPG desteği bunlardan biri; Irak'ta PKK/PJAK kartı başka biri (İran geçmişte PKK'nın İran kolu PJAK'a operasyonlar yaparken, şimdi belki bu gruba göz yumabilir ya da Kürdistan Bölgesi'nde Türkiye'ye karşı dolaylı destek verebilir). Ancak İran devleti bunları yaparken çok dikkatli olacaktır, çünkü Türkiye ile doğrudan düşmanlık da istemez. Sonuçta iki ülkenin de birbirine ihtiyacı olan konular var: Enerji ticareti (İran, Türkiye'ye doğalgaz satıyor), sınır güvenliği, ortak komşular (Irak, Afganistan) gibi.

Dolayısıyla muhtemel senaryo, **İran ve Türkiye'nin Suriye konusunda anlaşmazlığı "yönetilebilir düzeyde" tutmaya çalışmalarıdır**. Nitekim analist Giorgio Cafiero, "**İki ülke Suriye'de gerilimi belli noktada tutup çatışmaya dönüşmesini engellemek isteyecek, gerektiğinde Astana gibi platformlarda diyalog kurabilecektir**" diyor. Bu mantıklı, zira İran Türkiye ile de açık bir cephe açarsa tamamen yalnız kalır. Kendi zayıf döneminde bunu istemez. Türkiye de İran'la direkt çatışmanın riskli olduğunu bilir (mesela Türkiye'deki Alevi nüfus veya İran'ın denge bozucu kapasitesi gibi faktörler). Bu nedenle, **örtülü rekabet ve dönemsel çıkar örtüşmeleri** şeklinde ilerlemesi muhtemel bir ilişki vardır.

Özetle, **İran-Türkiye ilişkilerinde önümüzdeki dönemde dikkat edilmesi gerekenler**: İran'ın Türkiye karşıtı sert söylemi iç politikada artabilir ancak fiiliyatta iki ülke doğrudan çatışmadan kaçınır; İran, gerektiğinde Türkiye'ye karşı **YPG/PKK kozunu** masada tutar ama tam destek anlamına gelecek adımlardan imtina edebilir (zira PKK'nın İran'daki kolu PJAK da Tahran için tehdittir, bunu da gözetir).

Sonuç: İran Yeni Bir Dönemin Eşiğinde mi?

Bu kapsamlı analizde, **İran'ın ekonomiden bölgesel stratejiye uzanan** çok boyutlu krizlerini ve hamlelerini ele aldık. Ortaya çıkan tablo, İslam Cumhuriyeti'nin bugün varoluşsal sayılabilecek meydan okumalarla karşı karşıya olduğunu gösteriyor. Yıllardır süren yüksek enflasyon ve riyalin değersizleşmesi, toplumsal dokuyu zayıflatmış durumda. Halkın geçim derdi en önemli gündem maddesi haline geldi ve rejime yönelik rıza ciddi oranda aşınmış vaziyette. Tahran yönetimi, riyalden dört sıfır atmak gibi sembolik fakat radikal sayılabilecek kararlarla durumu toparlamaya çalışsa da esasen ekonominin yapısal sorunları çözüm bekliyor: bütçe disiplinin sağlanması, petrol dışı sektörlerin geliştirilmesi, uluslararası yaptırımların kaldırılması gibi zorlayıcı ama hayati adımlar gerekiyor. **Aksi halde, yeni basılan para birimi de eski kaderi paylaşabilir**.

Dışarıda, **ABD'nin baskı kampanyası** tüm hızıyla sürüyor. 2025'in sonuna doğru devreye giren yeni yaptırımlar, İran'ın nefes borularını biraz daha daraltmayı hedefledi. Washington, **İran'ın gelir kaynaklarını kurutarak** onu nükleer programından vazgeçirmeyi veya en azından bölgesel faaliyetlerini kısmaya zorlamayı planlıyor. Bu politikanın başarısı tartışılır, zira İran şimdiye dek diz çökmedi. Ancak ekonomiyi her geçen gün biraz daha zayıflattığı da ortada. Yaptırımlar devam ettikçe, İran'ın modern teknolojiye ve finansmana erişimi kısıtlı kalacak, bu da ekonomik büyümeyi baskılayacak. Yine de İran'ın tamamen çökmesini beklemek de yanıltıcı olabilir; zira **gayri resmi ağlar üzerinden ticaret** (kaçakçılık, kripto paralar, vb.) ve **Doğu'ya yönelme stratejisi** ile bir şekilde hayatta kalmaya çalışacaklardır.

Bölgesel olarak, **İran'ın çevresi daralıyor**. "Direniş Eksenini" projesi belki resmen kimse tarafından ilan edilmedi ama fiilen çöktü denebilir. Suriye'de Esad'ın devrilmesi, bu eksenin can damarını kesmiştir. Lübnan Hizbullah'ı şimdi hiç

olmadığı kadar baskı altında; liderini kaybetmiş, güneyde İsrail tehdidiyle tek başına yüzleşmek durumunda. Yemen’de Husiler direnmeye devam etse de İsrail’in gazabına uğramaktalar ve Suudi Arabistan’la yapılan olası bir anlaşma (Riyad-Husiler arasında barış görüşmeleri sürüyor) onları da nötralize edebilir. Irak’ta halk İran nüfuzunu istemiyor, hükümet de dengeye yöneldi; ABD de bastırırsa İran oradaki etki alanını kısmen yitirebilir. Bu durum, **İran’ın bölgesel güç projeksiyonunun en düşük seviyeye gerileyeceği** anlamına gelebilir. Yani İran, 2000’lerin sonu veya 2010’ların başındaki gibi “bölgenin yükselen gücü” imajını kaybetmiştir. Şimdi daha çok savunmada, elindekileri koruma telaşında bir aktör görünümündedir.

Bunun uluslararası sonuçları da olacaktır: İran etkisinin azalması, **Ortadoğu jeopolitiğinde yeni fırsatlar ve riskler** yaratır. İsrail ve Suudi Arabistan gibi aktörler İran tehdidinin azaldığı bir ortamda iş birliğini artırabilir; Filistin meselesi farklı bir evreye girebilir (çünkü İran’ın desteği zayıflayan gruplar müzakereye zorlanabilir veya tam aksine yalnız kaldıkları için daha radikal eylemlere girişebilir). ABD, İran’ı daha kolay çevreleyebildiğini düşünerek güç dengelerini kendi lehine konsolide edebilir. Fakat bunun tersi bir sonuç da mümkün: **Köşeye sıkışan İran rejimi daha tehlikeli hamleler yapabilir.** Nükleer silah üretmeye karar vermesi bu bağlamda en korkulan senaryolardan biri. Eğer rejim, konvansiyonel eksenini kaybettiğini görür ve kendini ancak nükleer silahla güvenceye alabileceğine inanırsa, bu yola girebilir. 12 Gün Savaşı’nın fiziksel hasarı onarılabilir ama yarattığı güvensizlik kalıcı olabilir: İran belki bu yüzden UAEA ile iş birliğini bitirdi, çünkü “nasıl olsa anlaşma yapsak da saldırıya uğruyoruz” değerlendirmesini yapmış olması muhtemel.

İç siyasette ise İran **belirsiz ve kritik bir dönemde** bulunuyor. Ali Hamaney yaklaşık 84 yaşında ve halef meselesi ufukta. Ekonomik kriz de rejime yönelik meşruiyet krizini tırmandırıyor. Böyle geçiş dönemleri, rejimler için kırılğan zamanlar. Pezeşkiyan gibi bir ılımlının iktidara getirilmesi, bir yandan tansiyon düşürme çabasıyken diğer yandan belki de Hamaney sonrası denkleme hazırlık manevralarından biridir. Sistemin sertlik yanlısı unsurları (Devrim Muhafızları komuta kademesi gibi) bu süreçte ne yapacak, bu da belirleyici olacak. Rejim, çok ihtiyaç duyduğu bir anda Pezeşkiyan kozunu oynadı; eğer bu koz içeride ya da dışarıda beklenen rahatlamayı getirmezse, daha sert yöntemlere geri dönebilir. Tam aksine, eğer Pezeşkiyan yönetimi ABD ile tansiyonu düşürüp ekonomik iyileşme sağlarsa, rejimin ömrü uzayabilir ve bir nebze dönüşüm yaşayabilir.

Son olarak, **İran-İsrail çatışmasının geleceği** meselesine dönersek: Şu anki karşılıklı bağımlılık ilişkisi sürdürülebilir bir denge olmaktan çıkmaya yüz tutmuştur. 12 Gün Savaşı ile birlikte, diyalektik husumet bir üst seviyeye çıktı ve iki taraf da kayıp yaşadı. Her ne kadar retorik olarak birbirlerinden beslenmeye devam etseler de böyle gitmesi muhtemelen mümkün değil. **Dengenin bozulduğu yerde ya uzlaşa ya topyekûn çatışma olasılığı var.** Uzlaşa uzak bir ihtimal olsa da dolaylı bazı etkileşimlerle tansiyon düşürülebilir (örneğin bir yeni nükleer anlaşmaya varılması, İsrail-İran arasında dolaylı da olsa bir dengenin tesis edilmesi demektir). Çatışma ise kimsenin kazanamayacağı bir felaket olur – ki bölgede hala bu risk mevcuttur.

Genel olarak, **İran bir yol ayrımında** denebilir. Bir yolda, ekonomide reform ve dış politikada detant (yumuşama) adımlarıyla krizden çıkış arayışı var. Diğer yolda ise, içe kapanma ve daha agresif bir tavırla “kale savunması” stratejisi görünüyor. Pezeşkiyan’ın seçilmesi, ilk yolun denendiğini ima ediyor. Ancak işler kötüye giderse ikinci yola sivrulma ihtimali de içeriliyor. Türkiye, Rusya, Çin gibi komşu ve büyük aktörlerle ilişkiler de bu yolun sonucunu etkileyecek.

Sonuç itibarıyla, **İran ekonomisi ve jeopolitiği 2020’lerin ikinci yarısında yeniden şekilleniyor.** Dört sıfır atılan Riyal, eğer arkasında yapısal dönüşüm gelmezse bir anlam ifade etmeyecek – ama belki de bu karar bir dönüşüm iradesinin başlangıcı olabilir. Bölgesel politikalarda aldığı darbeler, İran’ı ya kabuğuna çekilmeye ya da farklı yöntemlerle nüfuz aramaya itecektir. Düşmanlıklar cephesinde, İran-İsrail zıtlığı her iki tarafa da bedel ödetmeye başladı; belki bu denge bir yerde kırılacak ve yeni bir denge kurulacak. İran’ın yakın geleceği, bu çok bilinmeyenli denkleme atacağı adımlara ve küresel güçlerin tavrına bağlı olacak. Bu nedenle Tahran, **bir yandan Doğu’ya yaslanıp diğer yandan Batı ile de köprüleri atmamaya çalışan** çift yönlü bir strateji izliyor. Bu strateji başarılı olursa, İran ekonomisi için yeni bir sayfa açılabilir ve rejim rahat nefes alabilir. Başarısız olursa, daha büyük iç karışıklıklar veya dış maceralar ufukta belirebilir. İran, satranç tahtasında köşeye sıkışmış halinden çıkmak için hamle üstüne hamle yapıyor – ama mat olmamak için daha ustaca hamleler ve öncelikle/özellikle Türkiye gibi bir bölgesel pivotun güvenini sağlayacak hamleler atması gerekecek.

Kaynakça:

- Alfoneh, A. (2025). “Cosmetic Surgery”: Iran Removes Four Zeros From Bank Notes. AGSI Iran Media Review [agsi.org](https://agsi.org/agsi.org).
- Al Jazeera (2024). Iran key services shut as rial plunges amid energy crisis, regional tension. M. Motamedi aljazeera.com.
- Al Jazeera (2024). The Iran-led axis of resistance in the aftermath of Syria’s upheaval. M. Motamedi aljazeera.com.
- Al Jazeera (2024). The Iran-led axis... Syria’s upheaval (devamı) aljazeera.com.
- Bloomberg (2025). Iran Supreme Leader Khamenei Under Mounting Pressure to Reform aljazeera.com.
- Cafiero, G. (2025). Why post-Assad Syria complicates the Iran-Turkey rivalry. Atlantic Council atlanticcouncil.org.
- European Union ISS (2025). Israel and Iran on the brink: Preventing the next war. E. Geranmayeh iss.europa.eu.
- Independent Türkçe (2025). Washington: 17 İranlı kuruluş, kişi ve gemiyi yaptırım listesine ekledik indyturk.com.
- Reuters (2025). Iranian parliament approves currency redenomination reuters.com.
- Reuters (2025). UN nuclear watchdog board passes resolution... Iran reuters.com.
- Reuters (2025). China, Russia join Iran in rejecting European move to restore sanctions reuters.com.
- Reuters (2025). IAEA board passes resolution... answers from Iran (F. Murphy) reuters.com.
- Reuters (2025). Iran to Suspend IAEA Deal After UN Sanctions Return. K. Davenport armscontrol.org.
- Reuters (2025). Iran to Suspend IAEA Deal... (devamı) armscontrol.org.
- Reuters (2025). Israeli parliament approves currency redenomination (resim altyazı) reuters.com.
- Reuters (2025). Washington adds 17 entities for Iran sanctions (Independent paraphrased) indyturk.com.
- AmiralRouter (2025). Israel and Iran: A Tension Theatre or the... Mutual Dependency? amiralrouter.com.tr.
- Carnegie Politika (2025). Iran’s Twelve-Day War Has Only Boosted Cooperation With Russia. N. Smagin carnegieendowment.org.
- İran International (2024). Khamenei hints at desire to overthrow Syria’s new government. M. Vaisi iranintl.com.
- İran International (2024). Khamenei hints... (devamı) iranintl.com.

Not: Yukarıdaki kaynaklar AI destekli olarak orijinal metinler kullanılarak derlenmiş ve ilgili bölümler APA stiline uygun biçimde belirtilmiştir.